
NOI CĂRĂMIZI ȘTAMPILATE ALE LEGIUNII VII CLAUDIA PIA FIDELIS DIN PODUL LUI TRAIAN DE LA DROBETA

VICTOR BUNOIU
FLORIAN MATEI-POPESCU
GAVRIL EUGEN VĂCUȚĂ

REZUMAT:

Construirea Podului lui Traian de la Drobeta s-a petrecut, după Cassius Dio (LXVIII 13, 1-6), îndată după încheierea păcii din 102 p. Chr. La construirea podului, au luat parte detașamente din legiunile V Macedonica, VII Claudia, XIII Gemina, precum și din cohortele I Cretum, II Hispanorum (scutata Cyrenaica) și III Brittonum veterana, conform descoperirilor de ștampile tegulare (IDR II 99-105). În colecția de Arheologie a Muzeului Regiunii Porților de Fier se găsesc o serie de cărămizi ștampilate identificate în cursul cercetărilor arheologice efectuate la pilele Podului lui Traian de la Drobeta. Totodată, lucrările de restaurare desfășurate la Podul lui Traian în perioada 2020-2021 au scos la iveală informații noi privind unitățile militare care au contribuit la construirea podului.

ABSTRACT: NEW BRICK STAMPS OF THE LEGIO VII CLAUDIA PIA FIDELIS FROM THE TRAJAN'S BRIDGE AT DROBETA

According to Cassius Dio (LXVIII 13, 1-6), Trajan's Bridge at Drobeta was built immediately following the peace of AD 102. It is currently believed, based on discoveries of Roman brick stamps (IDR II 99-105), that detachments of the legions V Macedonica, VII Claudia, XIII Gemina, along with detachments of the cohorts I Cretum, II Hispanorum (scutata Cyrenaica) și III Brittonum veterana took part in building the bridge. The Iron Gates Region Museum's Archaeology collection houses several stamped bricks found during archaeological investigations of the piers of Trajan's Bridge at Drobeta. Furthermore, restoration work carried out on Trajan's Bridge in 2020-2021, unveiled new information regarding the military units that undertook its construction.

KEYWORDS: legio VII Claudia pia fidelis, brick stamps, Drobeta, Trajan's bridge

CUVINTE CHEIE: legiunea VII Claudia pia fidelis, cărămizi ștampilate, Drobeta, Podul lui Traian

Introducere

Construirea Podului lui Traian de la Drobeta s-a petrecut, după Cassius Dio (LXVIII 13, 1-6), îndată după încheierea păcii din 102 p. Chr. La construirea podului, se consideră că au luat parte detașamente din legiunile V Macedonica, VII Claudia, XIII Gemina, precum și din cohortele I Cretum, II Hispanorum (scutata Cyrenaica) și III Brittonum veterana, conform descoperirilor de ștampile tegulare¹.

În ceea ce privește legiunea VII Claudia p. f., despre care știm cu siguranță că a luat parte la expedițiile dacice ale împăratului Traian², prezența acesteia la Drobeta este atestată de cărămizi ștampilate descoperite în structura Podului lui Traian dar și în castrul roman, precum și de un altar funerar, zidit inițial în zidul turnului medieval situat în colțul de SV al castrului. Inscripția respectivă îl amintește pe M. Valerius Longinus, medic al legiunii, distins cu *ornamenta decurionalia* ale municipiului Drobeta. Inscripția datează din secolul al II-lea p. Chr., dar mai târziu, cel mai probabil din timpul războaielor marcomanice³.

Din colecția Muzeului Regiunii Porților de Fier, douăzeci de cărămizi ștampilate aparținând legiunii VII Claudia au fost publicate în anul 1978, fiind împărțite în cinci tipuri, cu mai multe variante⁴. O altă ștampilă publicată

¹ IDR II 99-101, 103-105; Petolescu 2021, 136.

² CIL XI 5992 = IDRE I 125; CIL II 4461 = ILS 2661 = IDRE I 171; Strobel 1984, 91; Petolescu 2021, 136.

³ CIL III 14216° = AE 1897, 84 = IDR II 42; Polonic 1896, f. 73; Tocilescu 1896, 216, nr. 76; Florescu 1942, 17, nr. 17; Benea 1975, 303-306; Benea 1977, 140; Benea 1983, 57; Petolescu 2021, 137.

⁴ Benea 1978, 202-204; Benea 1983, 38-39.

recent ca provenind de la Dierna, a fost descoperită de fapt la Drobeta, în anul 1984, în pila B2 a Podului lui Traian⁵. Materiale de construcție cu ștampila legiunii au apărut de-a lungul Dunării, în sudul Banatului, o zonă aflată sub supravegherea legiunii de la Viminacium⁶.

După anul 1978, în colecția de arheologie a Muzeului Regiunii Porților de Fier au intrat alte douăzeci de cărămizi ștampilate identificate ca urmare a lucrărilor tehnice efectuate la pilele Podului lui Traian de la Drobeta în anul 1984, lucrări premergătoare construirii barajului de la Porțile de Fier II. Înregistrarea acestor cărămizi în registrul inventar a fost efectuată în perioada 12.05-06.12.1984, toate fiind inedite și purtând ștampila legiunii VII Claudia pia fidelis.

De-a lungul timpului, săpături arheologice au fost efectuate la ruinele romane ale Drobetei de August Treboniu Laurian (1845⁷, 1868 – sondaj ruine pod și alt sondaj la vest de str. Cicero; a descoperit fundațiile a patru biserici⁸), G. Boissière și A. Baudry (1865)⁹, C. Bolliac (1869 – două grupuri de ruine situate pe cele două laturi ale drumului care pleca dinspre pod spre capitala Daciei¹⁰, 1871-1872 – zona portului roman¹¹), D. C. Butculescu¹² (1883 – „schela portului”, necropolă romană), Gr. G. Tocilescu, prin delegații săi, P. Polonic, J. Fakler, Otto Richter, N. M. Ștefănescu (1896-1899 – Podul lui Traian, castrul roman, biserica cu contraforți, biserică str. Șt. Odobleja)¹³, Gr. Florescu (1931 – castrul roman)¹⁴, Al. Bărcăcilă¹⁵, M. Davidescu, Gr. Florescu, R. Florescu (1958-1960 – castrul roman)¹⁶, D. Benea¹⁷, I. Stîngă (1980-1999 – latura vestică a castrului, în exterior)¹⁸. Dintre acestea, singurele cercetări de amploare la ruinele Podului lui Traian au fost efectuate în anul 1896 de Gr. G. Tocilescu prin P. Polonic¹⁹.

Săpături pentru consolidarea ruinelor Podului lui Traian au avut loc în anul 1961-1962, efectuate la pila portal (pila A)²⁰ și în jurul pilei culee (pila C). Un referat al fostei Direcții a Monumentelor Istorice din 06.07.1962 detalia necesitatea realizării consolidărilor la pila I (pila portal), pila III (pila culee), castrul roman, terme, dar nu oferă informații privind săpăturile executate la ruinele podului și eventualele rezultate arheologice obținute²¹.

Un alt episod foarte important în istoricul cercetărilor efectuate la structura podului roman de la Drobeta îl constituie lucrările efectuate în anul 1984, cauzate de ridicarea nivelului apelor Dunării, în urma construirii barajului de la Porțile de Fier II. Atât în anul 1896, cât și în anul 1984 au fost descoperite în pilele podului de pe malul românesc cărămizi ștampilate ale legiunii VII Claudia.

Cercetările efectuate la Podul lui Traian de la Drobeta de Gr. G. Tocilescu (1896)

Primele cărămizi ștampilate, care provin din structura Podului lui Traian și care au fost descoperite în cadrul unor săpături arheologice, au fost identificate în perioada 01.04.1896-15.08.1896 de Pamfil Polonic. Între 1 aprilie și 6 iunie 1896, cercetarea arheologică a vizat pila portal (pila A), pila intermediară B precum și zidul care lega pila portal de colțul de SV al castrului roman Drobeta (**Pl. I.1, 2, 3, 5, 6, 7; Pl. III.1-2**). Pila intermediară B2 se afla în momentul respectiv sub calea ferată construită între anii 1873-1874²². Se descoperă acum un zid de 1 m lățime, care pornea din partea estică a pilei B spre pila B2²³ (**Pl. I.4**). Acesta a fost identificat și între pila B2 și pila C (pila

⁵ IDR App III, XLI/1 (= 687). Cărămida ștampilată are în fapt nr. de inv. 11448, nu 11488.

⁶ Petolescu 2021, 136, nota 424.

⁷ Crăciun, Sion 2006, 365; Benea 1977, 138.

⁸ Dimitrescu 1881, 36-37; Benea 1977, 138; Cantacuzino 2001, 159; Crăciun, Sion 2006, 365.

⁹ Dimitrescu 1880, 10-11; Davidescu 1974, 191; Davidescu 1980, 18; Crăciun 2006, 105.

¹⁰ Davidescu 1974, 191; Davidescu 1980, 16; Cantacuzino 2001, 159; Crăciun, Sion 2006, 106.

¹¹ Tudor, Davidescu 1976, 42.

¹² Tudor 1976, 117.

¹³ Ms. Rom. Acad. Rom 5135.

¹⁴ Florescu 1933, 32-51; Davidescu 1976, 83-84.

¹⁵ Davidescu 1976, 84-86.

¹⁶ Davidescu 1976, 89-91.

¹⁷ Benea 1977, 135-136.

¹⁸ Cantacuzino 2001, 161-165; Stîngă 2006, 141-146;

¹⁹ Ms. Rom. Acad. Rom 5135.

²⁰ Fototecă DMI, Podul lui Traian, 1962, foto 3, arh. R. Mănciulescu; Foto 13-15, 963, inv. 1099, arh. V. Bilciurescu. Fotografiile demonstrează că lucrările de consolidare la pila portal și pila culee au avut loc între iulie 1962-1963.

²¹ Arhivă INMI, Referat R. Bordenache – Constatări asupra stării monumentelor istorice din Turnu Severin cercetate în deplasarea din 18-19 mai 1962 în baza delegației DMI 195/1962, 06.07.1962, 1.

²² Crăciun, Sion 2006, 365; Aceasta va fi mutată în 1984 la nord de pila portal, în contextul lucrărilor tehnice impuse de construirea barajului de la Porțile de Fier II.

²³ P. Polonic, Raport săptămânal din 28 aprilie 1896, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 59r.

culee) în cadrul săpăturilor mecanizate din anul 1984 (Pl. IX.3-4, Pl. XI.2). În zona pilei C nu au fost efectuate săpături arheologice însă este descrisă și i se dau valori dimensionale.

Sunt descoperite în această perioadă 10 cărămizi șampilate ale legiunii VII Claudia p. f. Se menționează astfel: „Săpându-se s-au dat în adevăr de piciorul podului (sau de portalul) de pe uscat. El este un zid gros de 4,50 m și are o lungime de 20 m. A rămas numai un miez de 8,30 m lungime și de 4 m larg, părțile lui laterale în lung sunt construite numai din cărămizi mari care arată ștampila **LEG VII CLF**, pe când laturile înguste erau construite cu pietre mari cioplite, din care una de 1,10 m lungă se află în locul ei, legate cu țement de construcție”²⁴.

În Raportul săptămânal datat în 13.04.1896 se descriu săpăturile făcute la pila B, Pamfil Polonic notând: „avea un miez de pietre brute legate cu cement și îmbrăcate cu o mantie de ½ metru groasă de cărămizi romane....La Piciorul podului sau găsit iarăși o cărămidă cu ștampila ...**VII**...câteva litere nu se citesc, așa că până acum avem 9 cărămizi de la pod cu aceiași ștampilă **LEC VII CL**”²⁵.

Într-o scrisoare transmisă de P. Polonic lui Tocilescu în data de 10.04.1896 este menționată descoperirea la piciorul podului a „9 cărămizi mari cu inscripție care nu-i bine cetibilă dar care seamănă să fie **LEG VII DF**”²⁶ (Pl. I.10).

În contextul săpăturilor din castru, în Raportul săptămânal din 22.04.1896 se preciza: „...construcțiunea cetății a fost făcută de Leg V Mac sau reconstrucțiunea căci la piciorul podului se găsesc numai cărămizi cu ștampila **LEC VII CL**”²⁷.

În cadrul săpăturilor de la nord de pila portal (pila A) este găsită și o cărămidă inscripționată cu CX²⁸ (Pl. I.6, 8-9). O altă cărămidă cu ștampila **LEC VII CLF** este descoperită la piciorul Podului, fiind menționată în raportul din 19.05.1896²⁹. Acum sunt efectuate cercetări la zidul care lega pila portal de colțul de SV al castrului roman, constatându-se că are o grosime de 1,8 m³⁰. În raportul din 26.05.1896 se menționează că are 1,5 grosime și trei contraforți pe latura de vest³¹.

La sfârșitul lunii iunie 1896 se fac mai multe sondaje arheologice la nord de pila portal în încercarea de a identifica alte picioare ale podului sau drumul roman, presupus a fi în această zonă³². În raportul din 14 iulie 1896 se menționează că nu au fost găsite ziduri sau drumul și se inițiază alte sondaje, unul dintre ele, situat la 50 m nord de pila portal, transversal pe ogașul de la vest de piciorul Podului. A fost găsit cu acest prilej un zid din piatră fasonată, pe malul drept al văii³³.

Între 12.08-01.09.1896 lucrările arheologice sunt supravegheate de N. M. Ștefănescu, dar nu sunt efectuate săpături la piciorul Podului³⁴. Din 03.09.1896, supravegherea lucrărilor este preluată de arhitectul J. Fackler. Deși nu sunt inițiate alte săpături în zona podului lui Traian, în „Raportul general asupra săpăturilor făcute în cursul anului 1896 la Castrul roman din Turnu Severin”, întocmit de J. Fackler în data de 03.02.1897, acesta menționează: „...fața zidăriei picioru podului este construită cu cărămizi mari care poartă ștampila (**LEC VII CLF**) cărămizile sunt de 0,50 x 0,60 x 0,06 cm mărime rosturile între cărămizi sunt de 0,10-015 milimetri....”³⁵. O mențiune similară este făcută de Tocilescu la finalul manuscrisului, precizând dimensiunile cărămizilor șampilate descoperite la piciorul podului³⁶.

Într-o sinteză de la finalul manuscrisului asupra săpăturilor efectuate la pila portal, Gr. G. Tocilescu trăgea următoarea concluzie: „...fața lui este construită numai din cărămizi mari, din care unele poartă diferite ștampile (**LEG VII CL. P. F.** sau **COH II HISP** ori **Coh(ors) I C(ivium) R(omanorum)**), ale corpurilor de armată ce au

²⁴ P. Polonic, Raport “Săpăturile la Turnu Severin de la 1 aprilie până la 6 iunie 1896”, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 47v; P. Polonic, Raport general asupra săpăturilor de la Turnu Severin (1 aprilie – 15 august 1896), Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 128v.

²⁵ P. Polonic, Raport săptămânal din 13 aprilie 1896, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 55r.

²⁶ P. Polonic, Scrisoare 10 aprilie 1896, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 136v.

²⁷ P. Polonic, Raport săptămânal din 22 aprilie 1896, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 56v.

²⁸ P. Polonic, Raport săptămânal din 11 mai 1896, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 72r.

²⁹ P. Polonic, Raport săptămânal din 19 mai 1896, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 76v.

³⁰ P. Polonic, Raport săptămânal din 19 mai 1896, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 76r.

³¹ P. Polonic, Raport săptămânal din 26 mai 1896, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 80r și desen.

³² P. Polonic, Raport săptămânal din 29 iunie 1896, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 102r.

³³ P. Polonic, Raport săptămânal din 14 iulie 1896, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 109r; P. Polonic, Raport săptămânal din 20 iulie 1896, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 111r; P. Polonic, Raport săptămânal din 4 august 1896, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 117r;

³⁴ N. M. Ștefănescu, Rapoarte săptămânale din 18, 25 august, 1896, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 141r, 140r, 142r.

³⁵ J. Fackler, Raport general asupra săpăturilor făcute în cursul anului 1896 la Castrul roman din Turnu Severin, (03.02.1897), Ms. Rom. 5135, f. 18r.

³⁶ Ms. Rom. Acad. Rom 5135, f. 356r.

lucrat la facerea podului, pe când laturile înguste erau construite cu petre mari cioplite; din acestea una numai a mai rămas la locul ei în partea răsăriteană”³⁷.

În urma analizării manuscrisului privind cercetările arheologice, coordonate de Gr. G. Tocilescu și efectuate de P. Polonic, J. Fakler, N. M. Ștefănescu, O. Richter, se poate constata că săpăturile la piciorul Podului s-au desfășurat doar pe parcursul anului 1896, în perioada 01.04-15.08.1896, fiind coordonate de P. Polonic, acesta fiind și cel mai atent dintre cei menționați. În rapoartele săptămânale întocmite și transmise lui Gr. G. Tocilescu este menționată descoperirea a 10 cărămizi șampilate (9 în perioada 1-10.04.1896 și una în 19.05.1896) ale *legio VII Claudia*. În aceste rapoarte regăsim sintagma **LEC VII CL**, **· · · VII · · ·**, **LEC VII CLF**, **LEG VII DI**. În raportul parțial, pentru săpăturile efectuate între 01.04-06.06.1896 se menționează că sunt șampilate cu șampila **LEG VII CLF, VII CL**³⁸ iar în raportul general, pentru toată perioada când a coordonat cercetările la Turnu-Severin (01.04-15.08.1896), folosește sintagma **LEC VII CLF**³⁹. În “Raportul general asupra săpăturilor făcute în cursul anului 1896 la Castrul roman din Turnu Severin”, întocmit de J. Fackler în data de 03.02.1897, sunt menționate cărămizile cu șampila **LEC VII CLF**⁴⁰. Cu excepția unei singure cărămizi, identificată în cadrul săpăturilor de la nord de pila portal (pila A) și inscripționată cu CX⁴¹, nu se menționează descoperirea unor cărămizi șampilate, aparținând altor unități militare la piciorul Podului. De asemenea, în tot textul manuscrisului privind săpăturile efectuate în 1896-1897 la Turnu-Severin, în castru și în împrejurimi nu este menționată descoperirea niciunei cărămizi șampilate aparținând legiunii a VII-a Claudia, cu excepția piciorului Podului.

Două cărămizi șampilate ale cohorței I Cretum au fost descoperite doar în castru, prima în perioada 29.04-05.05.1896⁴², cu șampila parțial păstrată, **HICRE (PI. I.11)**, în timp ce a doua a fost identificată în perioada 20-26.05.1896, în “cetățuie” (turnul rotund din colțul de SV al castrului), cu șampila **HICRF**⁴³. În raportul parțial, pentru săpăturile efectuate între 01.04-06.06.1896 se menționează o singură cărămidă, cu șampila **HICRE**, descoperită la turnul cel mare⁴⁴ (turnul situat la nord de *porta decumana*). În inventarul obiectelor găsite în perioada 01.04-15.08.1896 și atașat raportului general întocmit de P. Polonic sunt menționate 2 cărămizi cu șampila **HICRE**⁴⁵. În privința cohorței III Brittonum, o singură cărămidă șampilată s-a descoperit în castru, de către N. M. Ștefănescu, în perioada 12-15.05.1897: „în interiorul camerei s-au găsit...și două cărămizi șampilate, una cu BRIT și una cu LVM”⁴⁶.

Cărămizi șampilate ale legiunilor V Macedonica și XIII Gemina nu sunt menționate în rapoartele săptămânale sau generale privind săpăturile de la piciorul Podului. Cohors II Hispanorum (scutata Cyrenaica) apare în sinteza de la finalul manuscrisului⁴⁷, dar nicăieri în informațiile privind săpăturile din castru, din împrejurimi sau de la piciorul Podului nu se regăsește descoperirea vreunei cărămizi șampilate aparținând acestei unități militare.

Lucrările tehnice efectuate la Podul lui Traian de la Drobeta în anul 1984

Prin Decretul nr. 188/13.05.1978 erau aprobate măsurile de realizare a „Sistemului hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier II”. La poziția nr. 12 din anexa ce însoțea acest act era prevăzută „Reconstrucția și protejarea monumentelor istorice din zona lacului de acumulare”⁴⁸. Proiectul nr. 101/decembrie 1981, întocmit de Atelierul de Cercetare-Proiectare din cadrul Institutului de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” (faza P.E.+D.D.E), șef proiect arh. Aurel Teodorescu, prevedea: „reconstrucția unui fragment a capului de pod propriu-zis, adică pila culee ale cărei ruine se află pe malul Dunării, a portalului ce închidea accesul pe pod, a unui tronson din arcul mare al tablierului, ca și tablierul ce stabilea legătura cu drumul de acces către castru, ce se afla în imediata apropiere a podului”⁴⁹ (PI. III.3).

³⁷ Ms. Rom. Acad. Rom 5135, f. 381r.

³⁸ P. Polonic, Raport „Săpăturile la Turnu Severin de la 1 aprilie până la 6 iunie 1896”, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 47v, 48r.

³⁹ P. Polonic, Raport general asupra săpăturilor de la Turnu Severin (1 aprilie – 15 august 1896), Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 128v.

⁴⁰ Ms. Rom. 5135, f. 356r.

⁴¹ P. Polonic, Raport săptămânal din 11 mai 1896, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 72r.

⁴² P. Polonic, Raport săptămânal din 5 mai 1896, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 62v.

⁴³ P. Polonic, Raport săptămânal din 26 mai 1896, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 80v.

⁴⁴ P. Polonic, Raport „Săpăturile la Turnu Severin de la 1 aprilie până la 6 iunie 1896”, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 48v.

⁴⁵ P. Polonic, Raport general asupra săpăturilor de la Turnu Severin (1 aprilie – 15 august 1896), Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 132v.

⁴⁶ N. M. Ștefănescu, Raport săptămânal din 18 mai 1897, Acad. Rom., Ms. Rom. 5135, f. 245r.

⁴⁷ Ms. Rom. 5135, f. 381r.

⁴⁸ Arhivă INMI, fond DMI, Proiect nr. 101 – Reconstrucția și valorificarea Capului de pod al împăratului Traian la Drobeta-Turnu Severin, faza P.E., decembrie 1981, Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu”, 1.

⁴⁹ Arhivă INMI, fond DMI, Proiect nr. 101 – Reconstrucția și valorificarea Capului de pod al împăratului Traian la Drobeta-

Proiectul, având ca punct de plecare studiul publicat de E. Dupperex în anul 1907⁵⁰, a trebuit să răspundă unor probleme precum: resistemizarea întregii faleză și a viitorului traseu al căii ferate; probleme de proporționare și dimensionare a elementelor constitutive ale ansamblului; probleme de construcție, rezultate din adaptarea la cerințele tehnicii din momentul respectiv; probleme de punere în valoare și conservare a ruinelor și integrare în ansamblul muzeistic. Întrucât ridicarea nivelului general al apelor lacului de acumulare presupunea că ruinele se vor găsi sub cota finală a acestora, s-a impus găsirea unor măsuri de păstrare și punere în valoare. Proiectul propunea: „crearea unor încăperi-chesoane cu pereți din beton în interiorul cărora să rămână, în actuala lor stare, ruinele picioarelor arcelor ce formau prima pilă-culee; în aceste încăperi s-ar putea pătrunde și circulând pe pasarele metalice, ruinele ar putea fi văzute și studiate de specialiști sau chiar grupuri de vizitatori mai puțin numeroase. Astfel, ruinele rămân și pe actualul amplasament și vor fi protejate de acțiunea distructivă a factorilor externi. Realizarea acestor încăperi-cheson prin procedee tehnice și din beton a impus și realizarea celorlalte două pile de rezemare a arcelor pilei-culee în același sistem pentru păstrarea unității structurii”⁵¹.

Întrucât în zona podului, nivelul apelor Dunării urma să crească cu cca 5 m, ca urmare a construirii hidrocentralei „Porțile de Fier II”, s-a ales ca sistem de fundare pentru infrastructura podului (pila portal, două pile intermediare, pila culee), fundarea indirectă pe barete din beton armat. Deasupra baretelor era prevăzută execuția unor radieri din beton armat care urmau să protejeze camerele în care se păstrau ruinele, împotriva apelor de infiltrații. De asemenea, „înainte de începerea lucrărilor la infrastructurile podului este nevoie ca ruinele existente să fie mutate din amplasamentul lor într-un loc de depozitare pentru a fi montate pe radierile respective în poziția inițială, după executarea baretelor și radielor. Această mutare provizorie a ruinelor s-a convenit să se facă prin tăierea acestora în blocuri de circa 0,8 m pentru a se elimina riscul distrugerii în timpul transportului lor”⁵².

Pe baza dispozițiilor de șantier din arhiva INMI dar și a fotografiilor efectuate de N. Stuparu (Muzeul Regiunii Porților de Fier) în anii 1983-1984 s-a putut constata că lucrările de execuție prevăzute în cadrul proiectului de reconstrucție și valorificare a podului au fost demarate în primăvara anului 1984, proiectul inițial fiind modificat ulterior printr-o serie de dispoziții de șantier.

Pe baza analizării fotografiilor identificate în arhiva Serviciului Județean Mehedinți al Arhivelor Naționale, fond Muzeul Regiunii Porților de Fier, dosar 11/1983-1984 și 13/1984 s-au putut reconstitui, parțial, etapele desfășurate. Astfel, în prima parte a anului 1984 este demontat gardul de beton care delimita pila B și pila portal (pila A) de calea ferată și pila culee (pila C), sunt efectuate lucrări de săpătură perimetral pilei B, dar și pe partea sudică a pilei A, precum și un șanț transversal între pila A și B (PI. IV.1-2). În paralel, încep lucrările tehnice la nord de pila A pentru translatarea căii ferate (PI. VI.6).

În lunile mai-iunie 1984, săpăturile se concentrează în jurul pilei B, aceasta fiind decopertată în întregime, până la cca. 4 m adâncime (PI. V.2). La pila A, în partea vestică a acesteia s-au efectuat lucrări de tăiere cu ajutorul cablului a părții superioare a fundației. Conform fotografiilor dar și a dispozițiilor de șantier din data de 08.06.1984 și 18.06.1984, au fost tăiate șase blocuri (pe două rânduri de câte trei), pe flancul vestic. Acestea au fost numerotate și urmau să fie depozitate pe platforme special amenajate (PI. VI.1-5). Aceeași tehnologie trebuia să fie aplicată pentru partea estică a fundației⁵³. Se pot constata probleme cu pânza freatică, apa dintre pila A și B fiind constant evacuată cu ajutorul unor pompe. În paralel, lucrările de excavații mecanizate continua la nord de pila A, pentru amenajarea noului traseu al căii ferate. În lipsa oricăror cercetări arheologice este distrus zidul care unea colțul de sud-vest al castrului roman cu partea de nord-est a pilei portal (pila A), straturile arheologice afectate fiind vizibile în fotografiile efectuate în 09.06.1984. Se montează blocuri de beton prefabricate pentru susținerea malului de pământ de pe partea sudică a castrului roman (PI. VI.6).

În lunile iulie-august 1984, lucrările se concentrează în cea mai mare parte în jurul pilei B (pila B1 în dispozițiile de șantier), pentru executarea fundațiilor și radierului pilei. În luna iulie se realizează armăturile din centura de contur cămășueli radier și cofrajul. (PI. VII). În luna august se dă aviz favorabil turnării betonului B 200 în cămășueli și radier. Conform proiectului, pentru depășirea cotei inundabile (43,5), se realizează un tronson casetat deasupra pilei B (de la cota 42,80 până la cota 44)⁵⁴ (PI. VIII.1-2, 3). La nord de pila A se observă finalizarea montării noii căi ferate (PI. VIII.2). Totodată, la finalul lunii august se identifică între pila B și pila C, pila B2, situată sub vechea cale ferată (PI. VIII.4).

Turnu Severin, faza P.E., decembrie 1981, Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu”, 6.

⁵⁰ Dupperex 1907.

⁵¹ Arhivă INMI, fond DMI, Proiect nr. 101 – Reconstrucția și valorificarea Capului de pod al împăratului Traian la Drobeta-Turnu Severin, faza P.E., decembrie 1981, Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu”, 13.

⁵² Arhivă INMI, fond DMI, Memoriu tehnic – Structura de rezistență, Proiect “Reconstrucția podului lui Traian la Drobeta-Tr. Severin”, Institutul de Construcții – Catedra de Poduri (26.11.1980), 3-5.

⁵³ Arhivă INMI, fond DMI, Dispoziție de șantier din 8 iunie 1984; Dispoziție de șantier din 18 iunie 1984.

⁵⁴ Arhivă INMI, fond DMI, Dispoziție de șantier din 11 iulie 1984.

În septembrie 1984, fundația pilei A (pila portal) fusese decapată/tăiată pe contur, pe toate laturile, fiind prevăzute lucrări de ridicare a elevației. Prin nota de șantier din 03.08.1984 se detalia tehnologia de ridicare, cu ajutorul a 16 prese hidraulice⁵⁵. Prin dispoziția de șantier din 08.08.1984 se prevedeau măsurile care urmau a fi luate pentru pila B2, pila C (pila culee) și pila A (pila portal). Pentru pila B2, parțial excavată, se preconiza cămășuirea și supraînălțarea, ca și în cazul pilei B1. Pila A urma să fie betonată cu centură perimetrală din beton armat de 0,70 cm grosime. Pila C urma să fie „degajată” pe întregul contur la nivelul +38⁵⁶(PI. IX.1-2).

În data de 09.08.1984, contrar dispozițiilor de șantier anterioare, între părțile implicate în proiect (Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu”, Institutul de Construcții București, Muzeul Regiunii Porților de Fier – beneficiar) survine o „Încheiere”. Invocându-se: „*dificultățile de spargere a betonului sub ruina pilei A, în vederea subzidirii pentru ridicare și durata estimată a operațiilor pregătitoare, care nu poate fi redusă sub cca. 4 luni de zile și pe de altă parte, timpul redus până la ridicarea nivelului apelor Dunării prin închiderea barajului de la Porțile de Fier II, precum și prin faptul că prin operațiile de decapare a betonului din partea superioară a fundației pilei A s-a pus în evidență caracterul compact și impermeabil al acestui beton, se renunță la operația de ridicare a elevației ruinei pilei A, urmând a se executa în jurul acesteia, o cuvă etanșă, racordată la masivul de fundație, asemănător cu soluția obligată pentru protecția pilei C*”⁵⁷.

În luna septembrie 1984, se efectuează lucrări mecanizate de excavare între pila B2 și Pila C. Pila B2 este dezvelită parțial fiind necesară dezafectarea liniei vechi de cale ferată, aspect care rezultă și din dispoziția de șantier din 08.08.1984 (PI. X). La sfârșitul lunii septembrie este dezvelit un zid mic situat în partea estică a perimetrului excavat, între pila C și pila B2. În jurul pilei A sunt efectuate lucrări la armăturile din centura de contur cămășueli și cofraj.

Ultimele fotografii identificate în arhiva Serviciului Județean Mehedinți al Arhivelor Naționale datează din 9.10.1984 și ilustrează săpăturile dintre pila B2 și pila C, conturarea zidului situat între aceste pile (PI. XI.2). Se poate observa că acesta este mai târziu decât restul construcțiilor romane de pe amplasament, fiind adosat pilei B2, respectiv C. Pila B2 este dezvelită integral fiind aproape identică ca formă cu pila B (PI. XI.5). Săpături s-au efectuat și perimetral pilei C (pila culee). În partea estică a fundației pilei C săpăturile au relevat un aspect necunoscut anterior – pietre de mari dimensiuni prinse în fundație (PI. XI.4). Fotografii surprind și lucrări cu picamerul pentru sfărâmarea părții superioare a avantbec-ului. (PI. XI.1, 3).

În august 1984, Institutul de Studii și Proiectări Hidroenergetice (I.S.P.H.) întocmește „*Lucrarea 03D – Protejarea monumentelor istorice din zona lacului de acumulare PDF II. Capul de pod al împăratului Traian, faza DDE*”. Conform Memoriului justificativ, proiectul avea ca scop construirea unei cuve de protecție în jurul fundațiilor existente ale capului de pod existente pe malul stâng al Dunării, cu următoarele caracteristici: cuvă etanșă din beton simplu, fără armătură; dimensiuni 44,95 x 22,80 m, înălțimea de 5 m pe zona pilei portal și 6,20 m pe zona pilei C; ziduri cuvă de 1,9 m la bază și 1 m la coronament; radier de 2 m grosime între fundațiile existente și zidurile cuvei; posibilități colectare ape pluviale și evacuare; acces în jurul fundațiilor pentru lucrările de restaurare. Ca motivație pentru realizarea cuvei se invoca: „*lucrările de restaurare au un ritm scăzut de execuție datorită condițiilor speciale de restaurare a monumentelor istorice. Aceste lucrări de mare finețe nu pot fi terminate până la data punerii în funcțiune a centralei Porților de Fier II...cota minimă în lac depășește cu cca 3 m fundațiile existente în condițiile în care nu s-ar lua măsuri de protecție și practic nu s-ar mai putea continua lucrările de restaurare*”⁵⁸.

Prin minuta din 14.11.1984, ACMCF-Craiova (brigada nr. 23 din Drobeta Turnu-Severin) prelua pe baza de comandă din partea TACH Porțile de Fier II, lucrările la cuva de protecție din beton⁵⁹. Notele de șantier din 17.11.1984, 04.12.1984 detaliau continuarea lucrărilor în zona pilelor A și B2, fiind urgentă închiderea incintei pe axul pilei A, întrucât în decembrie 1984 barajul PF II fusese închis și apele creșteau. Deși nu au mai fost identificate alte documente sau fotografii care să detalieze lucrările efectuate în anul 1985, s-a putut constata că lucrările tehnice au continuat până în august 1985, în special pentru turnarea radiatorului între pila B și pila B2, respectiv între aceasta din urmă și pila C (pila culee). Un proces verbal de recepție a lucrărilor de proiectare, cercetare este semnat între Institutul de Construcții București (executant) și Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu”- beneficiar, în data de 29.08.1985.

Lucrările tehnice executate în anul 1984 s-au realizat în absența unor cercetări arheologice prealabile⁶⁰, în condițiile în care singurele cercetări arheologice de amploare în zona Podului lui Traian fuseseră efectuate în anul 1896

⁵⁵ Arhivă INMI, fond DMI, Notă de șantier din 3 august 1984.

⁵⁶ Arhivă INMI, fond DMI, Dispoziție de șantier din 8 august 1984.

⁵⁷ Arhivă INMI, fond DMI, Încheiere din 09 august 1984.

⁵⁸ Arhivă INMI, fond DMI, Lucrare nr. 03D ISPH - Protejarea monumentelor istorice din zona lacului de acumulare PDF II. Capul de pod al împăratului Traian, faza DDE, 1984, 1-2.

⁵⁹ Arhivă INMI, fond DMI, Minută 14 noiembrie 1984.

⁶⁰ Nu a fost identificată în arhiva MRPF sau a Arhivelor Naționale Mehedinți o documentație arheologică aferentă acestor

(01.04-15.08) de Grigore G. Tocilescu prin Pamfil Polonic. Complexitatea lucrărilor tehnice propuse, iminența creșterii apelor Dunării ca urmare a închiderii barajului de la Porțile de Fier II, apariția unor elemente noi în derularea proiectului (descoperirea pilei B2), ingerința factorului politic nu pot explica totuși această distrugere a unui patrimoniu arheologic cu caracter de unicitate desfășurată în anul 1984. Cu atât mai mult cu cât exista deja experiența anilor 1964-1972, când au fost efectuate cercetări arheologice de amploare de-a lungul Dunării, prealabile inaugurării Hidrocentralei de la Porțile de Fier I⁶¹. În condiții similare, cercetarea ruinelor Podului lui Traian, pe malul drept al Dunării, a fost abordată de arheologii sârbi cu totul altfel, fiind efectuată în anii 1979-1980, rezultatele cercetărilor fiind publicate în anul 1980, respectiv 1984⁶². Mai mult decât atât, probabil ca urmare a unor ordine verbale, aceste intervenții au fost trecute sub tăcere până în anul 1989 și uitate după acel moment. Până la intervențiile din ultimii ani, coordonate de Institutul Național al Patrimoniului, singurul proiect de restaurare, nepus niciodată în operă a fost cel din 1998, „Restaurare și punere în valoare a ruinelor Podului lui Traian de la Drobeta-Turnu Severin”, redactat de Centrul Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național, comandat de Ministerul Culturii și abandonat în anul 2003 prin desființarea centrului⁶³.

Fotografiile din anul 1984 ilustrează că lucrările de execuție au fost profunde și au afectat toată stratigrafia, la nord de pila portal (Pila A), dar și între pila portal și pila B, respectiv pila B2 (descoperită sub calea ferată) și pila culee (Pila C). Totodată, aceste lucrări s-au desfășurat într-un ritm rapid, sub imperativul creșterii nivelului apelor Dunării. Ample lucrări au fost efectuate și pentru mutarea căii ferate spre nord, de la cota 43 la cota 47,30, la o distanță de cca 30 m față de vechiul amplasament, respectiv 15,50 m între axul căii ferate mutate și axul pilei portal⁶⁴. Toate aceste intervenții au fost efectuate în cursul anului 1984, în absența unor cercetări arheologice sistematice sau de salvare, premergătoare lucrărilor tehnice. Vestigiile romane situate la nord de pila portal au suferit o nouă agresiune care se alătură numeroaselor episoade de distrugeri ale ruinelor situate pe malul Dunării declanșate de construirea căii ferate la sfârșitul sec. al XIX-lea.

Astfel, săpăturile efectuate de Grigore G. Tocilescu prin Pamfil Polonic în perioada 01.04.-15.08.1896 rămân singurele cercetări arheologice efectuate la Piciorul Podului lui Traian, informațiile înregistrate atunci fiind esențiale pentru reconstituirea modului de construcție a acestui edificiu⁶⁵.

O monitorizare a lucrărilor executate în zona Piciorului Podului lui Traian a fost efectuată de Nicolae Stuparu⁶⁶ (Muzeul Regiunii Porților de Fier) pe parcursul anului 1984, acesta reușind să facă o serie de fotografii pe baza cărora se pot reconstitui parțial etapele de implementare a proiectului. Totodată, acesta a recuperat 20 de cărămizi șampilate care provin din structura Podului lui Traian, respectiv pila A, pila B și pila B2 și care au intrat în registrul inventar al MRPF în perioada 12.05-6.12.1984. Nu avem înregistrate cărămizi din structura pilei C. Acestea ar fi fost cu atât mai importante, cu cât nici în 1896 nu au fost efectuate săpături arheologice care să vizeze această pilă.

Astfel, din pila A au fost recuperate 8 cărămizi șampilate (nr. inventar MRPF 11422-11429). Ele au fost înregistrate în registrul inventar în 12.05.1984, respectiv 25.07.1984. Din pila B au fost identificate 3 cărămizi șampilate (nr. inv. 11433-11435), fiind înregistrate în inventar în data de 07.09.1984. Din pila B2 s-au recuperat 9 cărămizi (nr. inv. 11445-11453), două dintre ele nefiind șampilate (nr. 11446, 11453). Acestea au fost înregistrate în registrul inventar în data de 06.12.1984.

Noi informații au scos la iveală și ultimele lucrări de restaurare desfășurate la Podul lui Traian în perioada 17.02.2020-10.11.2021. Astfel, în partea estică a pilei B2 a fost identificată amprenta în mortarul original a ștampei legiunii a VII-a Claudia. Cărămida *bipedalis* s-a păstrat în stare fragmentară, dar ștampa în mortar a putut fi identificată (Pl. XII).

Cărămizile șampilate descoperite în anul 1984

PILA A (Pila Portal)

1. Cărămidă de tip *lydion*, păstrată parțial, cu dimensiunile de 28,5 x 32 x 7 cm.

Ștampilă în cartuş dreptunghiular adâncit inegal, mai mult spre dreapta, dimensiuni cartuş: 12 x 3 cm.

Scriere: litere în relief, înguste, 2,3 cm; P și F inspirate din scrierea cursivă. Literele L și E sunt șterse.

lucrări; Crăciun, Sion 2006, 368.

⁶¹ Florescu et al. 1978, 9-20.

⁶² Garašanin, Vasić 1980 25-51; Garašanin et al. 1984, 55-87.

⁶³ Nemțeanu 2003; Nemțeanu 2011, 122-124. Echipa de proiect a fost compusă din arhitecte Ruxandra Nemțeanu și Anișoara Sion, iar activitatea arheologică urma să fie coordonată de Cristina Crăciun.

⁶⁴ Arhivă INMI, fond DMI, Lucrare nr. 03D ISPH - Protejarea monumentelor istorice din zona lacului de acumulare PDF II. Capul de pod al împăratului Traian, faza DDE, 1984, 2.

⁶⁵ Aspect sesizat și de Crăciun, Sion 2006, 368.

⁶⁶ Informație Gabriel Crăciunescu; Crăciun, Sion 2006, 368.

Lectura: *[le]g(ionis) VII C(laudiae) p(iae) f(idelis).*

Condiții descoperire: pila A, 1984.

Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11422.

2. Căramidă de tip *lydion*, păstrată parțial, cu dimensiunile: 31,5 x 31,5 x 6,5 cm.

Ștampilă în cartuș dreptunghiular adâncit. Extremitatea stângă a cartușului, ușor afectată de o spărtură. Dimensiuni cartuș: 11 x 2,6 cm.

Scriere: litere în relief, înguste, 1,2 cm; P și F inspirate din scrierea cursivă; ansă interioară în partea dreaptă.

Lectura: *leg(ionis) VII C(laudiae) p(iae) f(idelis)*

Condiții descoperire: pila A, 1984.

Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11423.

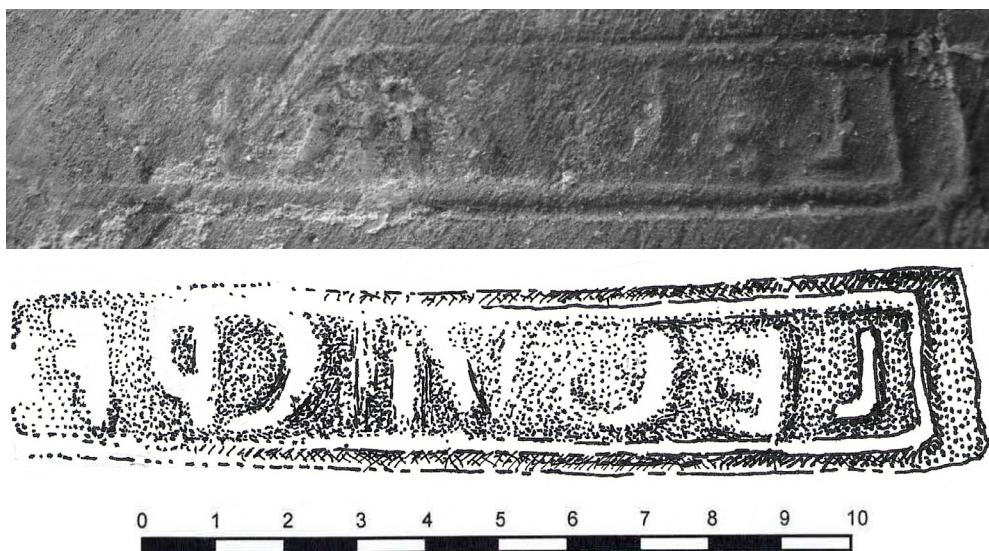
3. Cărămidă de tip *lydion*, aproape întreagă (unul dintre colțuri lipsește), cu dimensiunile de: 41,5 x 32 x 6,7 cm. Ștampilă în cartuș dreptunghiular adâncit; Cartuș parțial păstrat, adâncit inegal, mai mult spre dreapta. Dimensiuni cartuș: 11 x 2,3 cm.

Scriere: litere în relief, înguste, 1,3 cm, greu lizibile. Scris retrograd.

Lectura: *leg(ionis) VII C(laudiae) p(iae) f(idelis)*

Condiții descoperire: pila A, 1984.

Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11424.

4. Cărămidă de tip *lydion*, întreagă, cu dimensiunile de: 40 x 32 x 7 cm.

Ștampilă în cartuș dreptunghiular, foarte puțin adâncit. Dimensiuni cartuș: 14,5 x 2,3 cm.

Scriere: litere în relief de 2 cm; ansă interioară în partea dreaptă; ligatură între numeral și litera C; litera L este parțial păstrată iar litera E este ilizibilă. Punct despărțitor vizibil între C și P. Sub cartuș se păstrează urma piciorului unui câine.

Lectura: *l[e]g(ionis) VII C(laudiae) p(iae) f(idelis)*

Condiții descoperire: pila A, 1984.

Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11425.

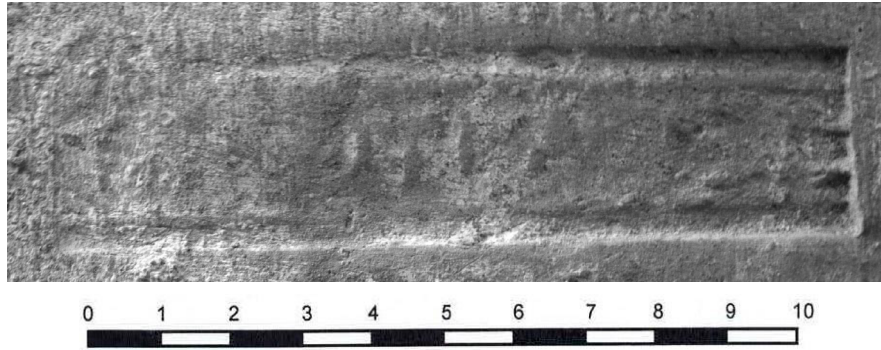
5. Căramidă de tip *lydion*, aproape întreagă (unul dintre colțuri lipsește), cu dimensiunile de: 41,5 x 32,5 x 6,7 cm. Ștampilă în cartuș dreptunghiular puțin și adâncit inegal, mai mult spre dreapta. Dimensiuni cartuș: 11 x 1,9 cm.

Scriere: litere ilizibile; ansă interioară în partea dreaptă.

Lectura: *[leg(ionis) VII C(laudiae) p(iae) f(idelis)]*.

Condiții descoperire: pila A, 1984.

Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11426.

6. Căramidă de tip *lydion*, păstrată parțial, spartă transversal, cu dimensiunile de: 41 x 31,5 x 7 cm.

Ștampilă în cartuș dreptunghiular puțin adâncit. Dimensiuni cartuș: 11,4 x 2,3 cm.

Scriere: litere în relief, înguste, 1,5 cm; scriere retrogradă; P și F inspirate din scrierea cursivă. Litera E parțial păstrată iar litera G ilizibilă.

Lectura: *le[g](ionis) VII C(laudiae) p(iae) f(idelis)*

Condiții descoperire: pila A, 1984.

Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11427.

7. Căramidă de tip *lydion*, păstrată parțial, spartă transversal, cu dimensiunile de: 42 x 33 x 7 cm.

Ștampilă în cartuș dreptunghiular adâncit inegal, mai mult spre dreapta. Dimensiuni cartuș: 14,2 x 2,4 cm.

Scriere: litere în relief de 2 cm; urme de tabula ansata în partea dreaptă și stângă; semn de separație între G și numeral, precum și între C, P și F; litera L și E parțial ilizibile; urmă de caliga deasupra de cartuș, transversal, parțial acoperită de mortar.

Lectura: *leg(ionis)·VII·C(laudiae)·p(iae)·f(idelis)*

Condiții descoperire: pila A, 1984.

Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11428.

8. Căramidă de tip *lydion*, întreagă, ușor ciobită pe latura lungă, cu dimensiunile de: 41 x 32 x 6,5 cm.

Ștampilă în cartuș dreptunghiular ușor adâncit. Dimensiuni cartuș: 9 x 2,5 cm.

Scriere: litere în relief, înguste, 1,2 cm, inspirate din scrierea cursivă; scriere retrogradă; extremitățile ștampilei greu lizibile. Ștampilă asemănătoare cu nr. 14, precum și cea care se află *in situ*, în partea estică a pilei B2. Litera D este mai mult un C, după aceasta urmând o altă literă, greu lizibilă, cel mai probabil, litera P, urmată de hasta literei F. Ar putea fi o variantă a tipului III Benea, în care nu apare epitetul *pia*, dar având în vedere contextul, este foarte probabil de același tip cu cele precedente, foarte asemănătoare cu nr. 3, imprimarea făcându-se doar superficial.

Lectura: *leg(ionis) VII C(laudiae) [p(iae) f(idelis)]*

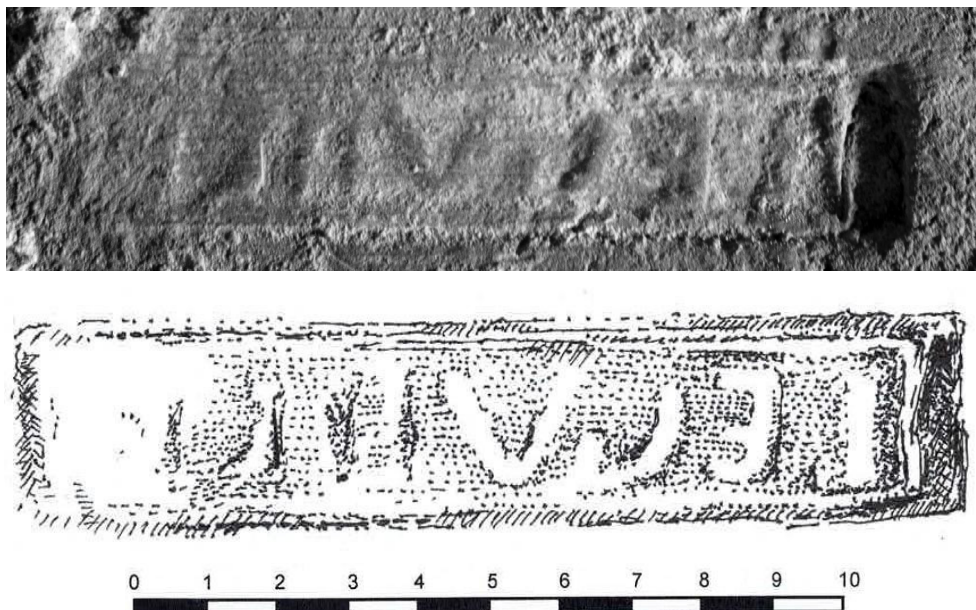
Condiții descoperire: pila A, 1984.

Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11429.

PILA B

9. Căramidă de tip *lydion*, parțial păstrată, cu dimensiunile de: 41 x 33 x 7,5 cm.

Ștampilă în cartuş dreptunghiular, puțin adâncit. Adâncit inegal, mai mult spre dreapta. Dimensiuni cartuş: 10,5 x 2,3 cm.

Scriere: litere în relief, înguste, 1,7 cm; scriere retrogradă.

Lectura: *leg(ionis) VII C(laudiae) [p(iae) f(idelis)]*

Condiții descoperire: pila B, 1984.

Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11433

10. Căramidă de tip *lydion*, aproape întreagă (un colț puțin ciobit), cu dimensiunile de: 41 x 32 x 6 cm.

Ștampilă în cartuş dreptunghiular adâncit uniform; Dimensiuni cartuş: 12,5 x 2,9 cm.

Scriere: litere în relief, 1,5-2 cm; G și C erodate, aproape ilizibile. Literele L, E, parțial păstrate.

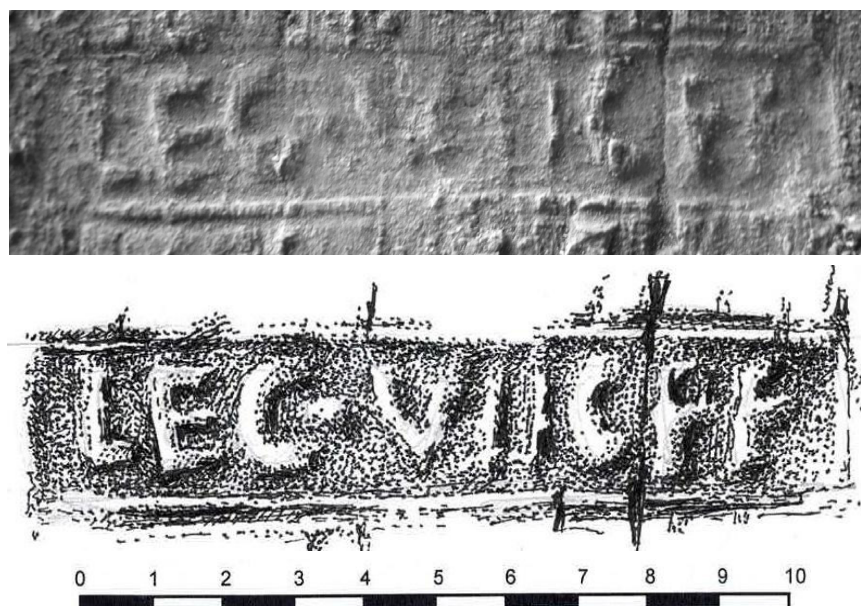
Lectura: *leg(ionis) VII C(laudiae) p(iae) f(idelis)*

Condiții descoperire: pila B, 1984.

Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11434.

11. Căramidă de tip *lydion*, păstrată parțial, cu dimensiunile de: 32 x 31 x 6,5 cm.

Ștampilă în cartuș dreptunghiular adâncit. Dimensiuni cartuș: 9,6 x 2,5 cm.

Scriere: litere în relief, 1,4 cm; V aproape ilizibil; P și F inspirate din scrierea cursivă; punct de separație între G și numeral.

Lectura: *leg(ionis)·VII C(laudiae) p(iae) f(idelis)*.

Condiții descoperire: pila B, 1984.

Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11435.

PILA B2

12. Cărămidă de tip *lydion*, aproape întreagă (un colț puțin ciobit), cu dimensiunile de: 40,7 x 32 x 7 cm.

Ștampilă în cartuș dreptunghiular adâncit inegal, mai mult în partea stângă. Dimensiuni cartuș: 11,6 x 2,2 cm.

Scriere: litere în relief, înguste, 1,9 cm, inspirate din scrierea cursivă; L, E, G, P și F se păstrează parțial.

Lectura: *leg(ionis) VII C(laudiae) p(iae) f(idelis)*.

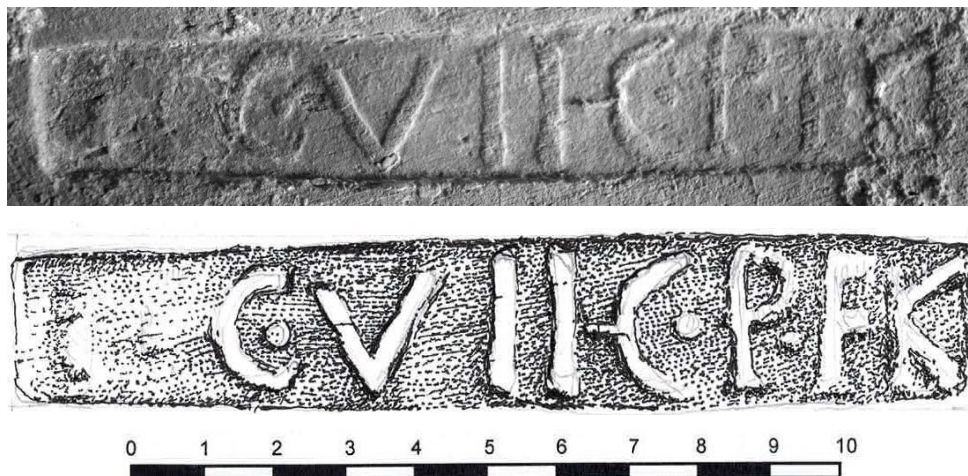
Condiții descoperire: pila B2, 1984.

Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11445.

13. Cărămidă de tip *lydion*, aproape întreagă (un colț puțin ciobit), cu dimensiunile de: 40 x 33 x 6 cm.

Ștampilă în cartuș dreptunghiular adâncit, cu literele în relief. Dimensiuni cartuș: 13,7 x 2,5 cm.

Scriere: litere în relief, 2,2 cm; litera E ilizibilă; semn de separație între G și numeral, între C, P și F; ansă interioară în partea dreaptă; ligatură între numeral și C.

Lectura: *l[e]g(ionis)· VII·C(laudiae)·p(iae)·f(idelis)*.

Condiții descoperire: pila B2, 1984.

Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11447

14. Căramidă de tip *lydion*, întreagă, cu dimensiunile de: 40 x 32 x 7 cm.

Ștampilă în cartuș dreptunghiular adâncit inegal, mai mult spre dreapta. Dimensiuni cartuș: 9 x 2,5 cm.

Scriere: litere adâncite, 1,2 cm; scriere retrogradă; extremitățile ștampilei greu lizibile. Ștampila se aseamănă cu tipul IV Benea, datat în secolul II-III⁶⁷. Astfel, litera D este mai mult un C, aflat în ligatură cu hasta următoarei litere, cel mai probabil un P, în timp ce litera F de la final este evidentă. Având în vedere contextul de descoperire, cel mai probabil aparține aceluiași tip timpuriu, vezi nr. 8 și 3.

Lectura: *leg(ionis) VII C(laudiae)[p(iae)] f(idelis)*.

Condiții descoperire: pila B2, 1984.

Loc conservare: MRPF – Filiala Orșova, nr. inv. 11448⁶⁸.

15. Căramidă de tip *lydion*, întreagă, cu dimensiunile de: 41 x 32 x 7 cm. Ștampilă în cartuș dreptunghiular puțin adâncit; Dimensiuni cartuș: 11,6 x 2,2 cm. Scriere: litere în relief, de 1,4 cm; scriere retrogradă.

⁶⁷ Benea 1983, 39, Pl. II/3-7.

⁶⁸ IDR App III, 64, XLI/1. Căramida ștampilată are în fapt nr. de inv. 11448, nu 11488 și nu a fost descoperită la Orșova. Lectura propusă de autori este *leg(ionis) VII D(i)e(rna)?*

Lectura: *leg(ionis) VII C(laudiae) p(iae) f(idelis)*.

Condiții descoperire: pila B2, 1984.

Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11449.

16. Căramidă de tip *bipedalis*, aproape întreagă (un colț puțin ciobit), cu dimensiunile de: 60 x 44 x 6 cm.

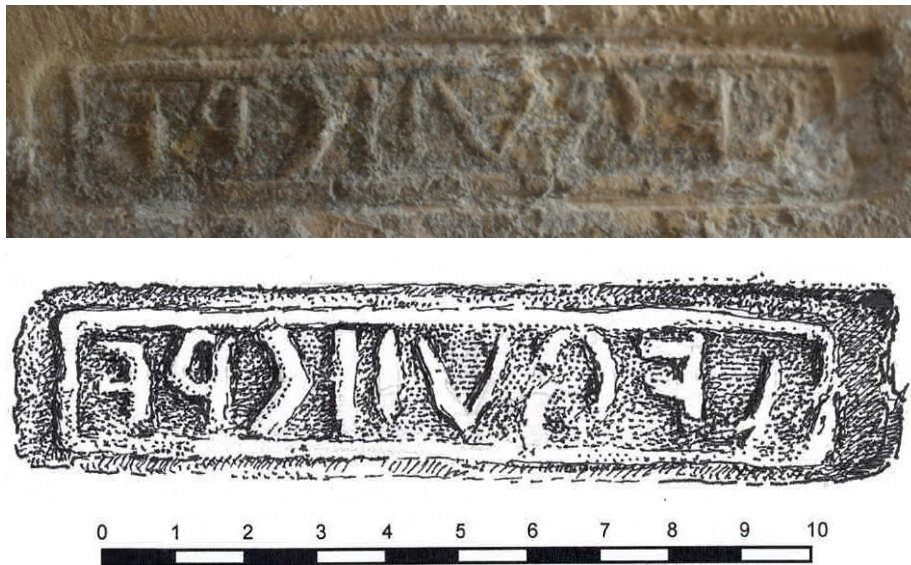
Ștampilă în cartuș dreptunghiular adâncit, cu literele în relief. Dimensiuni cartuș: 11,7 x 2,5 cm.

Scriere: litere în relief, 1,7 cm; scris retrograd; Literele L și E, parțial păstrate, iar litera C redată sub forma semnului pentru *centuria* / *centurio*.

Lectura: *leg(ionis) VII C(laudiae) p(iae) f(idelis)*.

Condiții descoperire: pila B2, 1984.

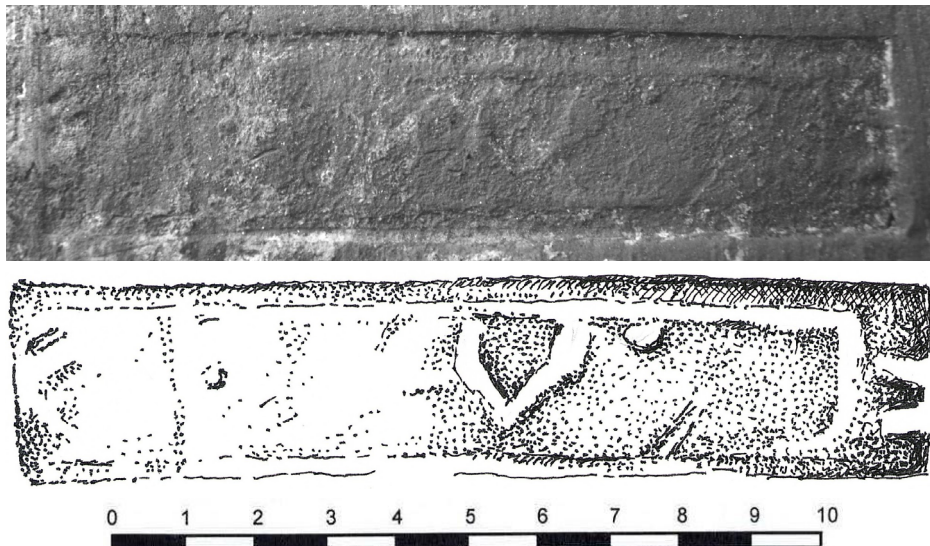
Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11450.

17. Căramidă de tip *lydion*, aproape întreagă (un colț puțin ciobit), cu dimensiunile de: 41,5 x 32 x 7 cm.

Ștampilă în cartuș dreptunghiular puțin și inegal adâncit, mai mult spre dreapta. Dimensiuni cartuș: 11,8 x 2,5 cm.

Scriere: ilizibilă, urme de tabula ansata în partea dreaptă.

Lectura: *[leg(ionis)]V[II C(laudiae) p(iae) f(idelis)]*

Condiții descoperire: pila B2, 1984.

Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11451.

18. Cărămidă de tip *lydion*, păstrată parțial, cu dimensiunile de 42 x 29 x 7 cm.

Ștampilă în cartuș dreptunghiular, în relief. Dimensiuni cartuș: 14 x 2,6 cm.

Scriere: litere adâncite, 1,7-2 cm; L și E aproape ilizibile; punct de despărțire între C și P ansă interioară în partea dreaptă.

Lectură: *leg(ionis) VII C(laudiae)-p(iae) f(idelis)*.

Condiții descoperire: pila B2, 1984.

Loc conservare: MRPF, nr. inv. 11452

19. Cărămidă de tip *bipedalis*, puțin păstrată, cu dimensiunile de 60 x 44 x 6 cm. În zona cartușului, cărămida nu s-a păstrat, ștampila rămânând însă imprimată în mortarul original, *in situ*⁶⁹.

⁶⁹ Mulțumim domnului restaurator Călin Bîrzu pentru semnalarea acestei ștampile, identificată în cadrul șantierului de restaurare desfășurat la Podul lui Traian între anii 2020-2021.

Ștampilă în cartuș dreptunghiular adâncit, cu literele în relief. Dimensiuni cartuș: 9,5 x 2,2 cm.

Scrisoare: litere în relief, 1,3 cm. Se aseamănă cu ștampilele nr. 3 și 8.

Lectură: *le(gionis) VII C(laudiae) [p(iae) f(idelis)]*.

Condiții descoperire: pila B2 – latura estică, 2023.

Loc conservare: *in situ*.

Tipologie

Analizându-se cărămizile descoperite în anul 1984 și aflate în inventarul MRPF s-a putut constata că din 20 de cărămizi identificate, 19 sunt de tip *lydion* iar una singură (Pila B2), tip *bipedalis*. Douăsprezece cărămizi, tipul *lydion*, sunt întregi sau aproape întregi (colțuri ciobite/lipsă), dimensiunile acestora fiind de: 40 x 32 x 7 (majoritatea), 41,5 x 32 x 6,7, 41 x 32 x 6 m⁷⁰. Cărămizile nu sunt identice ca dimensiune, mici diferențe constatându-se în ceea ce privește lungimea sau grosimea acestora. Cărămida *bipedalis* descoperită în structura pilei B2 are dimensiunea de 60 x 44 x 6 m (nr. inv. 11450), la fel ca amprenta cărămizii identificate *in situ*, în partea estică a aceleiași pile, în anul 2020. De altfel, în urma verificării pe teren s-a putut constata că în partea estică a pilei B2 predomină cărămizile *bipedalis*, fragmentare sau întregi, 14 dintre ele putând fi observate în data de 20.03.2023 (11 la nivelul fundației, 3 în elevație, fața sudică a pilei). Acestea au putut fi identificate *in situ* și în structura pilei culee, în partea estică, dar și în pila portal (pila A – elevație, fața sudică). Un alt tip de cărămizi, de 28 x 28 cm sau 38 x 33 cm au putut fi identificate *in situ* în partea estică a pilei culee, respectiv partea estică a pilei B2⁷¹.

În privința dimensiunilor cărămizilor descoperite în anul 1896 în structura Podului lui Traian, J. Fakler menționa în „Raportul general asupra săpăturilor făcute în cursul anului 1896 la Castrul roman din Turnu Severin” că au fost identificate cărămizi de „0,50 x 0,60 x 0,06 cm mărime, rosturile între cărămizi sunt de 0,10-015 milimetri...”⁷². D. Tudor preciza că la zidăria pilelor și culeelor au fost utilizate cărămizi cu dimensiuni mari: 0,40 x 0,35 x 0,06 m⁷³.

Pe malul drept al Dunării, cercetările efectuate la structura Podului lui Traian în anul 1979, de arheologii sârbi au dus la descoperirea mai multor tipuri de cărămizi⁷⁴, majoritatea fiind de tip *lydion*. Totodată, în cadrul acestor cercetări, au fost descoperite cărămizi triunghiulare sau poligonale utilizate la pila culee pentru realizarea avantbec-ului. Pe malul stâng al Dunării, nu au fost identificate astfel de cărămizi. În anul 1896, cercetările arheologice efectuate de P. Polonic nu au vizat pila culee (pila C) iar în anul 1984, lucrările tehnice au fost mai mult distructive în zona pilei culee, partea vestică și superioară a avantbec-ului fiind parțial distrusă întrucât depășea limita proiectată a cuvei de protecție⁷⁵, aspect confirmat și de fotografiile din septembrie-octombrie 1974, din arhiva SJAN MH, dosar 11/1983-1984 (Pl. XI/1, 3).

În urma analizării dimensiunii cartușelor care apar pe cărămizile ștampilate, se disting trei tipuri de cartușe, cu dimensiunile următoare: 9/9,6 x 2,3/2,5 cm⁷⁶; 11/11,4/11,6/11,7/11,8 x 1,9/2,2/2,3/2,5/2,6 cm⁷⁷; 13,7/14/14,2/14,5 x 2,3/2,4/2,5/2,6 cm⁷⁸. Pare că un *signaculum* a fost utilizat pentru ștampilarea cărămizilor nr. 4, 7, 13, 17. Ștampilele de pe cărămizile nr. 4 și 13 sunt aproape identice, ele provenind din structura pilei A (pila portal) și pila B2. Un alt *signaculum* este posibil a fi fost folosit pentru ștampila aplicată retrograd pe cărămizile nr. 3, 6, 9, 15 și, posibil, 16 (redarea literei C este însă diferită, ar putea fi vorba de un alt *signaculum*), cele cu nr. 3, 6 și 15 fiind aproape identice (două din pila A, iar a treia din pila B2). Ștampila cărămizilor nr. 2 și 11 sunt similare dar diferite. Similarități sunt și între cartușele cărămizilor nr. 1 și 12, fără a avea certitudinea folosirii aceluiași *signaculum*. Pentru ștampilarea retrogradă a cărămizilor nr. 8 și 14 este posibil să fi fost folosit același *signaculum*, ușor deteriorat.

În privința datării cărămizilor descoperite, din cele douăzeci de cărămizi identificate în anul 1984 și intrate în colecția MRPF, două sunt fără ștampilă și sunt inutilizabile, iar altele două, cu ștampilă ilizibilă sau parțial ilizibilă

⁷⁰ Nr. inv MRPF: 11424, 11425, 11426, 11429, 11434, 11445, 11446, 11447, 11448, 11449, 11451, 11453.

⁷¹ Verificare V. Bunoiu, G. Văcuță 20.03.2023.

⁷² J. Fakler, Raport general asupra săpăturilor făcute în cursul anului 1896 la Castrul roman din Turnu Severin, (03.02.1897), Ms. Rom. 5135, f. 18r.

⁷³ Tudor 1931, 184.

⁷⁴ Garašanin, Vasić 1980, 33, nota 3. Tip I 2: 40 x 7 cm; tip I 7: 30 x 30 x 7 cm; tip II.1: 42 x 29 x 7 cm; tip II.2: 41 x 28 x 4 cm; tip II.3: 38 x 26 x 5 cm; tip II.10: 45 x 29 x 6 cm.

⁷⁵ Crăciun, Sion 2006, 375.

⁷⁶ Nr. inv: 11429, 11435, 11448, cărămidă *in situ* în partea estică a B2.

⁷⁷ Nr. inv: 11422, 11423, 11424, 11426, 11427, 11433, 11445, 11450, 11451, 11449.

⁷⁸ Nr. inv: 11425, 11428, 11434, 11447, 11452.

(nr. 5 și 17). 14 cărămizi⁷⁹ descoperite în structura Pilei A (pila portal), pila B, pila B2 sunt de tipul I Benea, cu ștampila LEG VII CPF, putând fi datate la sfârșitul secolului I - începutul secolului al II-lea⁸⁰. Cele două cărămizi de tip *lydion*, descoperite în structura pilei A (nr. 8) și pilei B2 (nr. 14), precum și amprenta în mortar, *in situ*, a unei cărămizi de tip *bipedalis* în pila B2 (nr. 19) par a purta o ștampilă diferită, dar cel mai probabil este vorba de o imprimare defectuoasă, cauzată de deterioarea *signaculum*-ului. Suntem așadar de părere că și acestea aparțin aceluiași tip.

Se observă așadar folosirea mai multor *signacula*, ceea ce indică faptul că avem de face cu o producție masivă, destinată construirii podului.

Discuție istorică

Până acum în literatura de specialitate, se menționa faptul că la construcția podului au luat parte detașamente din legiunile V Macedonica⁸¹, VII Claudia⁸², XIII Gemina⁸³, I Italica⁸⁴, IIII Flavia Felix⁸⁵, precum și din cohortele I Cretum⁸⁶, II Hispanorum (scutata Cyrenaica)⁸⁷ și III Brittonum veterana⁸⁸, conform descoperirilor de ștampile tegulare.

Întrucât singurele săpături arheologice de amploare la piciorul Podului lui Traian au avut loc în anul 1896, considerăm că relevante sunt informațiile consemnate în rapoartele de săpătură săptămânale și generale întocmite de Pamfil Polonic și transmise lui Gr. G. Tocilescu⁸⁹. Totodată, importante sunt și informațiile parțiale furnizate ca urmare a lucrărilor tehnice din anul 1984.

În privința legiunii V Macedonica, deși numeroase cărămizi ștampilate ale acestei unități militare au fost descoperite în cursul săpăturilor din anii 1896-1897 în castrul de la Drobeta, nici una nu a fost descoperită la piciorul Podului lui Traian. Situația este identică în ceea ce privește legiunile XIII Gemina, I Italica și IIII Flavia Felix, în manuscrisul de la Academia Română privind cercetările efectuate de Gr. G. Tocilescu și colaboratorii săi la Turnu-Severin neregăsindu-se menționată nici o cărămidă ștampilată aparținând acestor unități militare, care ar fi fost descoperită la piciorul Podului. Cărămida ștampilată cu ștampila *legio XIII Ge(mina) Tadi(us)* și presupusă a fi fost descoperită „în ruinele de lângă piciorul podului”⁹⁰ provine cel mai probabil de la Alba Iulia⁹¹. De altfel, descoperirea unor cărămizi ștampilate ale legiunii V Macedonica, însă tipul folosit la Potaissa, LVM, în timpul cercetării porții de vest a amfiteatrului de la Drobeta, la care se adaugă cele descoperite la termele aflate în apropiere, pun în discuție datarea timpurie a cărămizilor găsite în timpul săpăturilor din castru⁹².

Raportat la celelalte trupe auxiliare care ar fi contribuit la construirea Podului de la Drobeta, respectiv cohortele I Cretum, II Hispanorum (scutata Cyrenaica) și III Brittonum veterana, situația este mai complexă. Așa cum menționam mai sus, cărămizi ștampilate ale cohortelor I Cretum și III Brittonum veterana au fost identificate în anii 1896-1897 în cursul săpăturilor arheologice, dar numai în castru și nu la piciorul Podului.

Studiind istoricul podului de la Drobeta, D. Tudor menționa că pe unele cărămizi găsite în anul 1858 în zidăria superioară a pilelor erau imprimate ștampilele a trei cohorte auxiliare: I Cretum, II Hispanorum (scutata Cyrenaica) și III Brittonum⁹³, fiind citat Raportul întocmit de maiorul Imbrisevic în data de 6 martie 1858⁹⁴.

⁷⁹ Nr. inv: 11422, 11423, 11424, 11425, 11427, 11428, 11433, 11434, 11435, 11445, 11447, 11449, 11450, 11452.

⁸⁰ Benea 1983, 38, Pl. I, 1-10; IDR App III, 33.

⁸¹ IDR II 99; Decei 1932, 164; Tudor 1971, 140, nota 134; Petolescu 2021, 106 – un detașament ar fi putut lua parte la construcția podului și a castrului, ca urmare a numeroaselor ștampile tegulare ale acestei legiuni descoperite la Drobeta.

⁸² IDR II 100; Decei 1932, 164; Tudor 1971, 140; Tudor 1978, 329; Benea 1983, 48.

⁸³ IDR II 101; Decei 1932, 164.

⁸⁴ Tudor 1971, 140, nota 134; Benea 1983, 48.

⁸⁵ Decei 1932, 164; Tudor 1971, 140, nota 134; Benea 1983, 48.

⁸⁶ CIL III 1703, 2 (= 14216; IDR II 103); Tocilescu 1902, 347, nr. 3; Tudor 1971, 140-141; Russu 1972, 70; Tudor 1978, 58, fig. 28.19, 332-333; Garašanin, Vasić 1980, 81; Benea 1983, 48; Matei-Popescu, Țentea 2018, 41; Petolescu 2021, 209-210.

⁸⁷ CIL III 1703, 1; IDR II 104; Tudor 1971, 141; Tudor 1978, 58, fig. 28.14, 28.19, 336; Benea 1983, 48; Petolescu 2021, 230-232.

⁸⁸ CIL III 1703, 3 = 8074¹² = IDR II 105; Tocilescu 1902, 345; Tudor 1971, 140; Russu 1972, 69-70; Tudor 1978, 58, fig. 28.14, 336-337; Benea 1983, 48; Matei-Popescu, Țentea 2018, 41.

⁸⁹ Ms. Rom. Acad. Rom 5135.

⁹⁰ Tocilescu 1902, 319; IDR II 101=CIL III 8062 (= 1628).

⁹¹ Russu 1965, 228-229, nota 8.

⁹² Matei-Popescu 2015, 106; Nemeti 2022, 137, tipul VI, numit și tipul Potaissa.

⁹³ Tudor 1978, 58, fig. 28.14, 28.19.

⁹⁴ Tudor 1931, 184 și nota 123.

Știm că în 15 ianuarie 1858, ca urmare a scăderii extraordinare a apelor Dunării, o comisie formată din maiorul Imbrisevic, preotul din Orșova, Bilsky, agentul starost austriac din Turnu-Severin, Koller, inginerul Deuster și conductorul de lucrări Brand, delegați de Societatea de navigație austriacă pe Dunăre, inspectează ruinele podului și notează o serie de valori dimensionale ale pilelor identificate, foarte importante pentru reconstituirea podului propuse ulterior de E. Dupperex, D. Tudor etc⁹⁵. E. Dupperex redă în monografia sa din anul 1907 rapoartele întocmite în 1858 de maiorul Imbrisevic și de Deuster, transmise la Viena, precum și un alt raport întocmit de E. Alex. Popovici, inginer al orașului Turnu-Severin, care a măsurat și el ruinele podului⁹⁶. Raportul redat în această lucrare și întocmit de maiorul Imbrisevic este însă unul parțial care nu redă informațiile citate de D. Tudor în 1931. Rapoartele complete le regăsim în articolul lui A. Decei asupra Podului de la Drobeta. Analizând textul rapoartelor constatăm că numai raportul maiorului Imbrisevic cuprinde referiri la cărămizile identificate în 1858 în structura podului. Astfel, aflăm că dintr-un stâlp a fost recuperată o cărămidă șampilată cu ștampila HICRE, iar din alt stâlp, două cărămizi cu ștampila COH II HISP. Nu se precizează din care stâlpi au fost recuperate cărămizile și nici dacă aceștia erau spre malul românesc sau cel sârbesc. Nu este menționată și cea de-a treia unitate militară, presupusă a fi participat la construirea podului, III Brittonum veterana⁹⁷.

Referindu-se la cărămizile aparținând cohortei I Cretum, Tocilescu menționa de asemenea: „O cărămidă cu ștampilă identică celei cu lit. b s-a găsit în luna Ianuar 1858, printre cărămidile întrebuințate în construcțiunea piciorului de pe term al podului lui Traian de la Turnu Severin. Alte exemplare (a și b) s-a aflat de noi tot acolo în săpăturile castelului de la capul podului”. Tot el precizează într-o notă că în colecția muzeului nu se află nici unul din exemplarele aflate în 1858, nici ale cohortei II Hispanorum, nici ale cohortei I Cretum⁹⁸. Informații similare furnizează și Al. Bărcăcilă, menționând doar cărămizile șampilate ale celor două trupe auxiliare de mai sus, cu precizarea că acestea au fost trimise la Viena⁹⁹. J. Asbach ne transmite informații noi – cărămizile recuperate în ianuarie 1858 au fost trimise parțial la Viena și parțial la București. Pe lângă cele două tipuri de ștampile menționate mai sus el precizează că a mai fost găsită o cărămidă din a cărei ștampilă erau lizibile doar literele COH¹⁰⁰, neputând fi astfel identificată, aspect remarcat și de A. Decei¹⁰¹.

Dacă în privința sursei informațiilor pentru participarea la construirea podului de la Drobeta a cohortelor I Cretum și II Hispanorum, lucrurile par clare, raportul din 1858 fiind relevant în acest sens, mai puțin clară este situația pentru cohors III Brittonum care nu apare în raportul citat. În 28 iunie, 13 iulie și 25 septembrie 1932, Al. Bărcăcilă vizitează ruinele castrului de la Pontes și capătul sudic al Podului lui Traian și identifică pe fața sudică a pilei culee patru cărămizi cu ștampila *coh(ortis) III Brit(tonum)*¹⁰², astfel încât este credibilă informația că această trupă auxiliară ar fi participat, de asemenea, la construirea podului, cu toate că pe malul românesc nu avem informații certe în acest sens.

În Registrul Inventar al MRPF deși au fost identificate cărămizi șampilate aparținând cohors I Cretum (nr. inv. 7285, 7173, 7576, 9293) și cohors III Brittonum (nr. inv. 7157), nu este precizat contextul de descoperire (castru sau Podul lui Traian) cu excepția locului de descoperire (Drobeta) astfel încât, în acest moment, nu pot fi puse în legătură directă cu Podul lui Traian. În ceea ce privește cohors II Hispanorum (scutata Cyrenaica), în inventarul MRPF nu au fost identificate cărămizi șampilate ale acestei trupe auxiliare. De altfel, și în IDR II se precizează că sunt dispărute¹⁰³. Se cunoaște o cărămidă șampilată a acestei trupe auxiliare, descoperită în cadrul cercetărilor arheologice de la Vodița, fiind reutilizată ca material de construcție¹⁰⁴ și două cărămizi șampilate de la Dierna, aflate în prezent la Kunsthistorisches Museum - Viena¹⁰⁵.

Legiunea VII Claudia VII pia fidelis, nume pe care îl purta, împreună cu legiunea XI Claudia pia fidelis, din anul 42 p. Chr., fusese mutată din provincia Dalmația în provincia Moesia în jurul anului 57 p. Chr.¹⁰⁶. Nu se cunoaște locul exact unde a staționat în perioada 57-86 p. Chr., când, în momentul constituirii provinciei Moesia Superior, se pare că ocupa deja castrul de la Viminacium¹⁰⁷. Totuși, o posibilă prezență la Ratiaria, înainte de fondarea

⁹⁵ Dupperex 1907, 18; Tudor 1931, 184 și nota 123; Bărcăcilă 1932, 9; Tudor 1971, 59-60;

⁹⁶ Dupperex 1907, 19-20.

⁹⁷ Decei 1932, Anexa III, 176

⁹⁸ Tocilescu 1902, 347 și nota 1.

⁹⁹ Bărcăcilă 1932, 13.

¹⁰⁰ Aschbach 1858, 19.

¹⁰¹ Decei 1932, 164

¹⁰² Bărcăcilă 1939, 160, fig. 16-18.

¹⁰³ IDR II 104.

¹⁰⁴ Cantacuzino 1970, 447, fig. 6.

¹⁰⁵ IDR App III, 100-101; Benea 2016, 175; Două cărămizi șampilate ale acestei cohorte au fost văzute și în Muzeul de Arheologie din Kladovo (Serbia), nr. inv. 128-129/2012, fără a se cunoaște contextul de descoperire.

¹⁰⁶ Benea 1983, 33.

¹⁰⁷ Benea 1983, 43.

coloniei Ulpia Ratiaria în jurul anului 106 p.Chr., nu poate fi exclusă¹⁰⁸, având în vedere numărul important de veterani ai legiunii așezați în noua colonie¹⁰⁹, precum și materialul tegular¹¹⁰. Fără umbră de îndoială, legiunea își leagă apoi numele de castrul de la Viminacium¹¹¹, unde va fi atestată până în secolul al V-lea p. Chr. În condițiile în care legiunea IIII Flavia Felix era deja așezată în zona din imediata apropiere a centrului lui Decebal de la Sarmizegetusa Regia, nu ne surprinde rolul important pe care legiunea VII Claudia îl joacă în zona Porților de Fier și la Drobeta după anul 102 p. Chr.¹¹².

În timpul cercetărilor arheologice efectuate în anul 1896 de Gr. G. Tocilescu prin colaboratorii săi la podul lui Traian de la Drobeta, cât și în 1984, au fost descoperite numai cărămizi cu ștampila legiunii VII Claudia, tipul LEG VII CPF. Acestea pot fi datate, pe baza analogiilor, în timpul împăratului Traian. Se poate astfel trage concluzia că această legiune a avut un rol hotărâtor în construirea podului de la Drobeta, vexillația legiunii VII Claudia pia fidelis a fost însărcinată cu lucrările de construcție a podului, fiind ajutată de detașamente ale unităților auxiliare menționate.

BIBLIOGRAFIE

CIL

IDR

IDR App III Piso, I., Ardeț, A., Timoc, C., *Inscriptiones Daciae Romanae. Appendix III. Inscriptiones laterum museorum Banatus Temesiensis*. Cluj-Napoca: Editura Mega, 2019.

Aschbach, J. 1858. Über Trajans steinerne Donaübrücke. Wien: Kaiserlich-Königlichen Hof-und Staatsdruckerei.

Bărcăcilă, Al. 1932. *Drubeta, azi T.-Severin*. București: Editura Institutul de arte grafice E. Marvan.

Bărcăcilă, Al. 1939. Știri noi din preajma Porților de Fier: Drubeta, Transdrubeta, Transdierna. *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice* 32: 152-174.

Benea, Doina 1974. Un medic al legiunii a VII Claudia la Drobeta în timpul războaielor marcomanice. *Sargetia. Acta Musei Devensis* 11-12: 303-306.

Benea, Doina 1977. Câteva considerații cu privire la topografia Drobetei în secolele II-III. *Acta Musei Napocensis* 14: 133-145.

Benea, Doina 1978. Cărămizi ștampilate din colecția Muzeului Regiunii Porților de Fier. *Apulum* 16: 199-209.

Benea, Doina 1983. *Din istoria militară a Moesiei Superior și a Daciei. Legiunea a VII-a Claudia și legiunea a IIII-a Flavia*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.

Benea, Doina 2016. *Istoria Banatului. Antichitatea*. București: Editura Academiei Române.

Bollini, M. 1980. Bolli laterizi di Ratiaria. *Ratiarensia* 1: 93-127.

Cantacuzino, Ghe. 1979. Ceramică medievală descoperită la Vodița prin săpăturile din anul 1970. *Cercetări arheologice* 3: 439-451.

Cantacuzino, Ghe. I. 2003. Certains problèmes concernant les vestiges médiévaux de Drobeta-Turnu Severin. *Dacia, N. S.* 43-44: 159-182.

Crăciun, C. 2006. Observații și ipoteze privind topografia Drobetei în secolele II-III. *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice* 17, 1-2: 105-144.

Crăciun, C. și Sion A. 2006. Preliminarii la proiectul de restaurare al piciorului podului lui Traian de la Drobeta Turnu-Severin, în: E. S. Teodor, O. Țentea (eds.), *Dacia Augusti Provincia, crearea provinciei*: 359-411. București: Editura Cetatea de Scaun.

Davidescu, M. 1974. Drobeta romano-bizantină în istoriografia românească și străină. *Drobeta* 1: 187-197.

Davidescu, M. 1976. Drobeta romano-bizantină în istoriografia românească și străină (II). *Drobeta* 2: 81-92.

¹⁰⁸ Matei-Popescu, Țentea 2018, 11.

¹⁰⁹ AE 1938, 95; Benea 1983, 49.

¹¹⁰ AE 1938, 103 = 1984, 742c; AE 2005, 1312a – tipul LEG VII CPF; AE 2014, 1098 – tipul LEG VII CLPF; Bollini 1980.

¹¹¹ Benea 1983, 34-35; Matei-Popescu, Țentea 2018, 12.

¹¹² Benea 1983, 46-49.

- Davidescu, M. 1980. *Drobeta în secolele I-VII e.n.* Craiova: Editura Scrisul românesc.
- Dimitrescu, V. 1880. *Istoria oraşului Turnu Severin.* Turnu Severin.
- Dimitrescu, V. 1881. *Muzeul Severinului sau Antichităţile Judeţului Mehedinţi.* Turnu Severin: Tipografia Comercială.
- Decei, A. 1932. Podul lui Traian dela Turnu-Severin. *Anuarul Institutului de Studii Clasice* I: 140-177.
- Dupperex, E. 1907. *Podul lui Traian peste Dunăre lângă Turnu-Severin. Încercare de reconstituire.* Bucureşti: Tipografia Curţii Regale F. Gobl. Fii.
- Florescu, Gr. 1933. Castrul roman Drobeta (T. Severin). Cercetări şi săpături arheologice din 1931. *Revista Istorică Română* 3: 35-51.
- Florescu, Gr. 1942. *I monumenti funerari romani della Dacia Inferiore.* Bucureşti: Imprimeria Naţională.
- Florescu, E., Florescu, R., Opriş, I., Perisic, S., Rankov, J. şi Putnik, D. 1978. *Comori arheologice în regiunea Porţilor de Fier.* Bucureşti: Editura I.P. Sibiu.
- Garašanin, M., Vasić, M. 1980, Le Pont de Trajan et le castellum Pontes, în: Kondić, V. (ed.), *Cahiers des Portes de Fer* 1: 25-51, Beograd.
- Garašanin, M., Vasić, M. R., Marjanović-Vujovic G. 1984. Pontes-Camp et Pont de Trajan, în: Kondić V. (ed.), *Cahiers des Portes de Fer* 2: 55-87, Beograd.
- Nemeti, S. 2022. Stamps of the legio V Macedonica from Potaissa. The old collections of the Turda History Museum. *Acta Musei Napocensis* 59/I: 129-153.
- Nemţeanu, R. 2003. L'integration des ruines du pont de Trajan et du castrum de Drobeta dans la structure urbaine contemporaine du municipe de Drobeta Turnu Severin, în Stîngă, I. (ed.), *Pont de Trajan de Drobeta: 43-52, Drobeta-Turnu Severin.*
- Nemţeanu, R. 2011. Trajan's Bridge at Drobeta-Turnu Severin built by the Architect Apollodorus, *Caietele ARA* 2: 113-126.
- Petolescu, C. C. 2021. *Armata romană din Dacia.* Bucureşti: Editura Academiei Române.
- Matei-Popescu, F. 2015. L'amphithéâtre militaire romain de Drobeta, în Petolescu, C. C., Galinier, M., Matei-Popescu, F. (eds.), *Collone Trajane et trophées romains. Actes du Colloque franco-roumain «Études sur la Colonne Trajane. 1900 ans depuis l'inauguration (113–2013)» Bucarest, 28–29 octobre 2013,* 99-113. Bucureşti: Editura Academiei Române.
- Matei-Popescu, F. şi Țentea, O. 2018. *Auxilia Moesiae Superioris.* Cluj-Napoca: Editura Mega.
- Russu, I. I. 1965. Inscriptiones tegularum legionis XIII Geminae. *Apulum* 5: 217-232.
- Russu, I. I. 1972. Auxilia provinciae Daciae. *SCIV* 23, 1: 63-77.
- Stîngă, I. 2006. Din nou despre podul lui Traian şi relaţia lui cu castrul Drobeta. *BHAUT* VI:141-146.
- Tocilescu, Gr. G. 1896. Neue inschriften aus Rumänien. *Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn* 19: 213-229.
- Tocilescu, Gr. G. 1902. *Monumentele epigrafice şi sculpturali ale Muzeului Naţional de Antichităţi, Partea I.* Bucureşti: Tipografia „Corpului didactic” C. Ispăşescu & G. Bratanescu.
- Tudor, D. 1976. Obiecte de metal din Drobeta, descoperite în săpăturile lui D. C. Butculescu (1883) şi Gr. G. Tocilescu (1896-1899). *Drobeta* 2: 117-137.
- Tudor, D. şi Davidescu M. 1976. Portul roman de la Drobeta. *Drobeta* 2: 42-46.
- Tudor, D. 1931. Podul lui Traian dela Drobeta. *Arhivele Olteniei* 54-55, anul X: 149-189.
- Tudor, D. 1978. *Oltenia romană (ediţia a IV-a).* Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Tudor, D. 1971. *Podurile romane de la Dunărea de Jos.* Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România.

List of illustrations

Pl. I.

1. Archaeological research site plan of the foot of Trajan's Bridge - April 13, 1896, cited in P. Polonic 1896, f. 055r.
2. Situation plan of Pila culee (Pila C) - April 7, 1896, cited in P. Polonic 1896, f. 053r.
3. Portal pila plan (Pila A) - April 28, 1896, cited in P. Polonic 1896, f. 059r.
4. Plan of Pila B and the wall between Pila B and B2 - April 28, 1896, cited in P. Polonic 1896, f. 059r.
5. Portal pila plan (Pila A) - April 28, 1896, cited in P. Polonic 1896, f. 059r.
6. North profile of the portal pila (Pila A) - May 11, 1896, cited in P. Polonic 1896, f. 072r.
7. Overall plan of the foot of Trajan's Bridge and the southwest corner of the Drobeta castrum, 1896-1899, cited in Tocilescu, Polonic, f. 402r.
8. Drawing of a brick with the stamp CX, identified north of the portal pila - May 11, 1896, cited in P. Polonic 1896, f. 072r.
9. Photo of a brick with the stamp CX, cited in IDR II, 109.
10. Drawing of the stamp LEG VII Claudia - April 10, 1896, cited in P. Polonic 1896, f. 136v.
11. Drawing of the stamp Cohors I Cretum - May 5, 1896, cited in P. Polonic 1896, f. 062v.

Pl. II

1. Overall plan of elements of Trajan's Bridge foot, cited in P. Polonic 1896, cited in Tudor 1971, fig. 23.
2. Photograph - Ruins of the northern end of Trajan's Bridge. Excavations and photograph by Tocilescu-Polonic in 1898 (Dumitru Tudor collection), inventory no. MRPF IV 2765.

Pl. III

1. Aerial drone photos of the Drobeta archaeological park complex (castrum, Trajan's Bridge foot, amphitheater) and plan of Trajan's Bridge piles, photo by Florian Matei-Popescu, August 16, 2022.
2. Plan of bridge piles, reconstructed dimensions at the base level, cited in Crăciun, Sion 2006, fig. 8.
3. Sheet of projected works for the construction of a 1:1 scale model of the Bridge, 1982, cited in Ruxandra Nemțeanu, Technical Memorandum "Trajan's Bridge Foot" Drobeta Turnu-Severin, phase S.F., August 2, 1999.

Pl. IV

1. Photo of the perimeter of Trajan's Bridge before the start of works for the relocation of the railway and the reconstruction and protection of the Bridge (spring of 1984), archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 13/1984.
2. Photo of the excavation of the intermediate Pila B and the south side of Pila A (spring of 1984), archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 13/1984.
3. Photo of Trajan's Bridge Foot viewed from the Danube (1983), archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.

Pl. V

1. Photo of Pila culee (Pila C), from the southwest, before the start of works in 1984 (1983), archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.
2. Photo of works between the intermediate Pila B and the portal pila (Pila A) - June 9, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.

Pl. VI

1. 1-5. Photo of works between the intermediate Pila B and the portal pila (Pila A), cable cutting of the western part of the foundation of Pila A - May 16, 19, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.
2. 6. Photo of mechanized works north of the portal pila (Pila A) for the relocation of the railway, construction of a retaining wall on the south side of the Roman castrum - May 16, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.

Pl. VII

- 1-2. Photo of reinforcement and formwork construction for the intermediate Pila B, July 11, 17, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.

Pl. VIII

- 1-3. Photo of the foundation pouring in the area of Pila B, August 3, 28, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.
4. Photo of uncovering of the intermediate Pila B2, August 28, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.

Pl. IX

- 1-2. Photo of reinforcement construction for the foundation of Pila A, September 26, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.
- 3-4. Photo of manual excavations between Pila B2 and Pila culee (Pila C), revealing a wall located on the eastern side between the two piles, September 26, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.
5. Photo of excavations at Pila B2, September 26, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.

Pl. X

1. Photo of mechanized works on the eastern side of Pila culee, September 14, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.
2. Photo of mechanized works for the removal of the old railway located between Pila B2 and Pila C, September 14, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.
3. Photo of mechanized works on the northern side of Pila culee, September 14, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.

Pl. XI

1. Photo of breaking the upper part of the foundation of Pila C, on the western side of it, September 26, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.
2. Photo of manual excavations between Pila B2 and Pila culee, revealing a wall located between the two piles, October 9, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.
3. Photo of the upper part of the foundation of Pila C, broken on the western side of it, October 9, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.
4. Photo of mechanized excavations on the eastern side of Pila culee, October 9, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.
5. Photo of uncovering Pila B2, October 9, 1984, archive no. 854, inventory no. 954, SJAN MH, file 11/1983-1984.

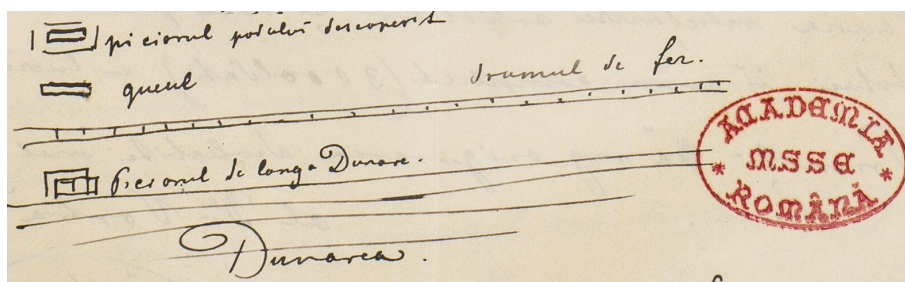
Pl. XII

1. Drone photo of Pila B2 and the placement of the stamp in the preserved mortar, photo by Florian Matei-Popescu, August 16, 2022.

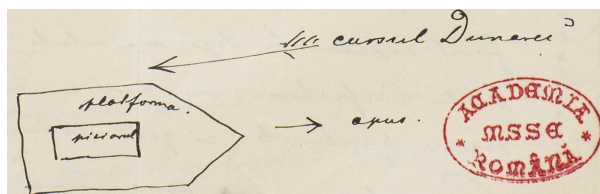
VICTOR BUNOIU
Academia Română, Filiala Timișoara,
Institutul de Studii Banatice "Titu Maiorescu"
victor.bunoiu@gmail.com

FLORIAN MATEI-POPESCU
Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”
București
florian.matei@gmail.com

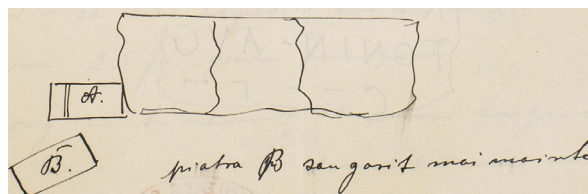
GAVRIL EUGEN VĂCUȚĂ
Muzeul Regiunii Porților de Fier
Drobeta-Turnu Severin
gabi.vacuta@gmail.com

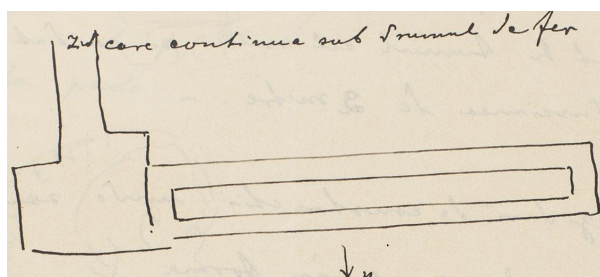
1

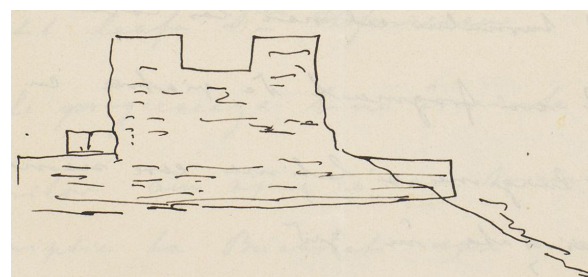
2

3

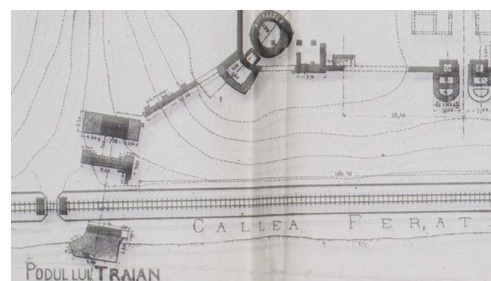
4

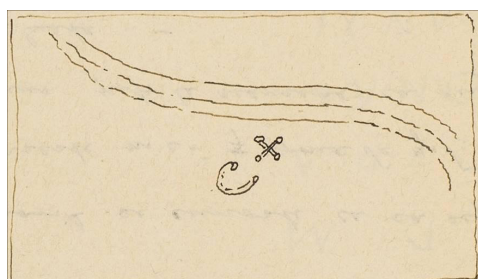
5

6

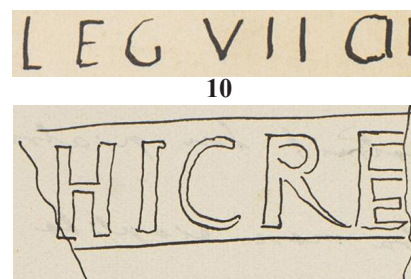
7

8

9

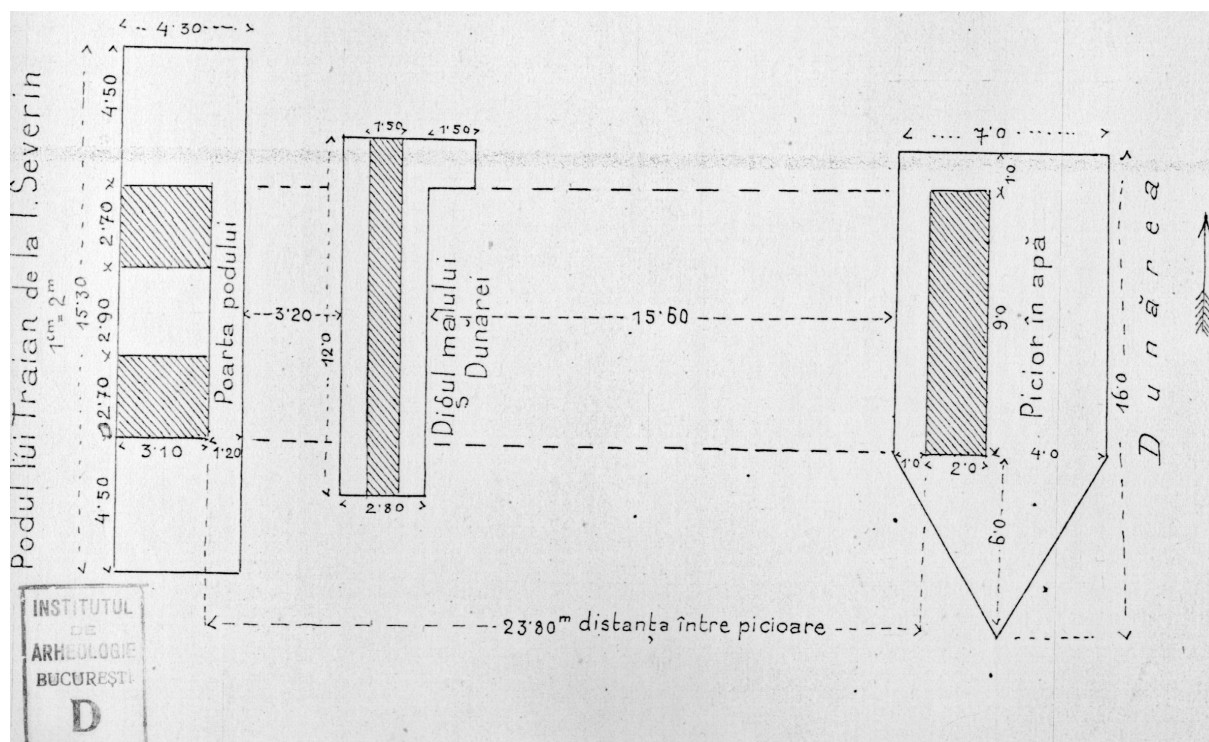

10

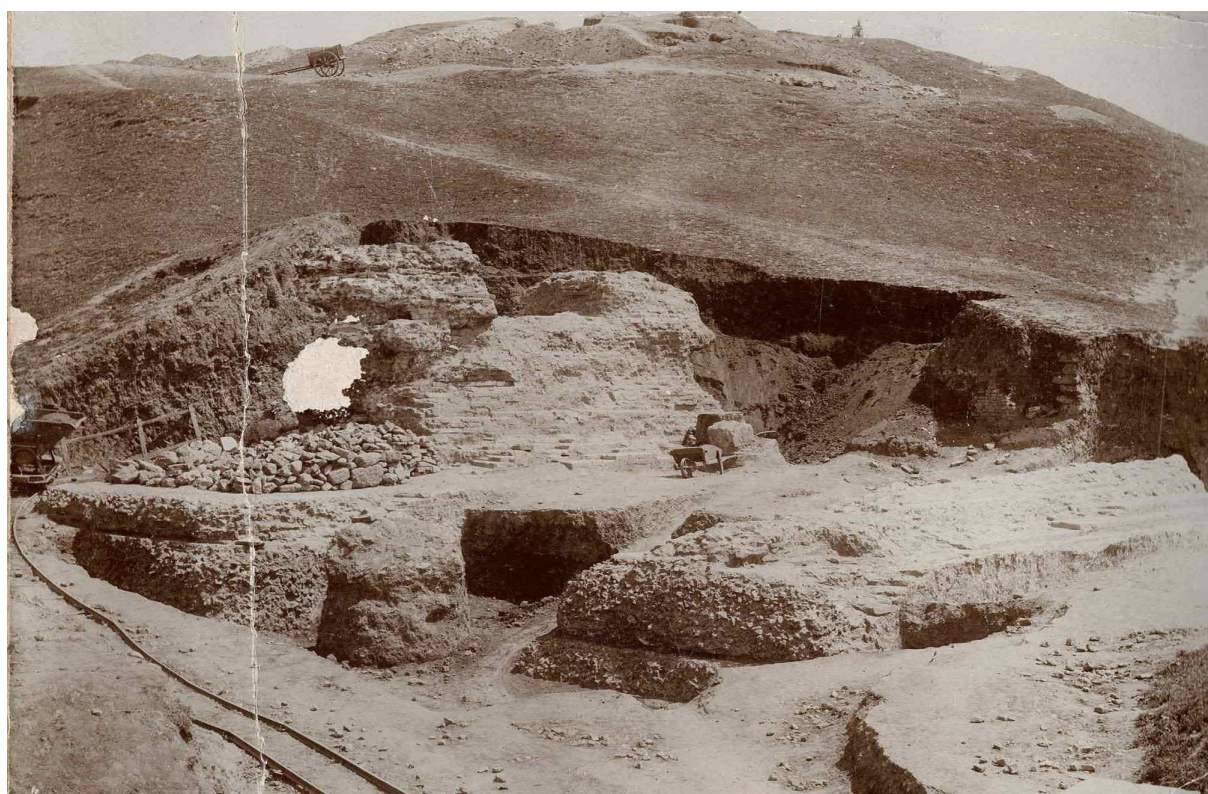

11

Pl. I. 1. Plan de situație cercetări arheologice piciorul Podului lui Traian – 13.04.1896, apud P. Polonic 1896, f. 055r. 2. Plan de situație Pila culee (Pila C) – 07.04.1896, apud P. Polonic 1896, f. 053r. 3. Plan pila portal (pila A) – 28.04.1896, apud P. Polonic 1896, f. 059r. 4. Plan pila B și zid între pila B și B2 – 28.04.1896, apud P. Polonic 1896, f. 059r. 5. Plan pila portal (pila A) – 28.04.1896, apud P. Polonic 1896, f. 059r. 6. Profil la nord de pila portal (pila A) – 11.05.1896, apud P. Polonic 1896, f. 072r. 7. Plan ansamblu picior Pod și colț sud-vest castru Drobeta 1896-1899, apud. Tocilescu, Polonic, f. 402r. 8. Desen cărămidă cu ștampila CX, identificată la nord de pila portal – 11.05.1896, apud. P. Polonic 1896, f. 072r. 9. Poză cărămidă cu ștampila CX, apud IDR II, 109. 10. Desen ștampilă LEG VII Claudia – 10.04.1896, apud. P. Polonic 1896, f. 136v. 11. Desen ștampilă Cohors I Cretum – 05.05.1896, apud. P. Polonic 1896, f. 062v.

1

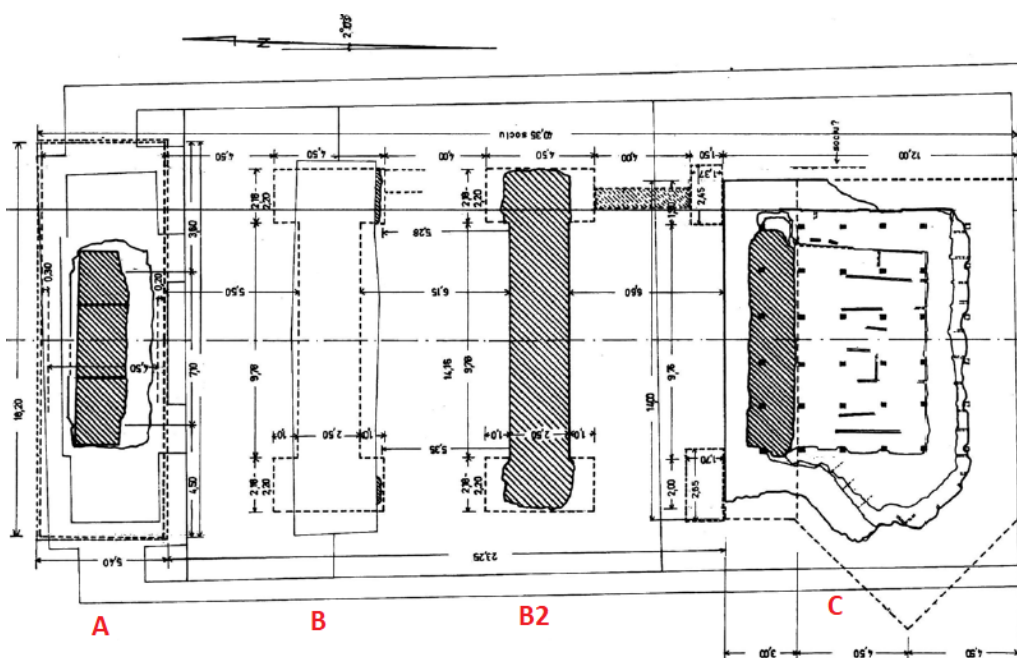

2

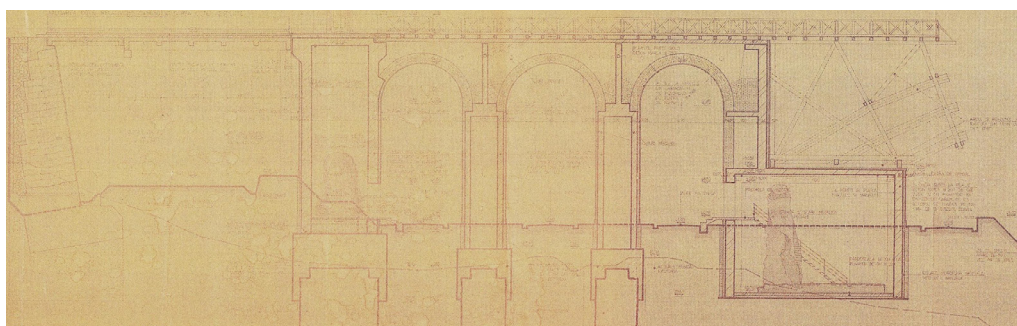
Pl. II. 1. Plan ansamblu elemente picioarului Podului lui Traian, apud P. Polonic 1896, apud. Tudor 1971, fig. 23. 2. Fotografie – Ruinele capătului nordic al Podului Traian. Săpăturile și fotografia lui Tocilescu-Polonic din 1898 (colecția Dumitru Tudor), nr. inv. MRPF IV 2765.

1

2

3

Pl. III. 1. Fotografii dronă ansamblu parc arheologic Drobeta (castru, picior Pod, amfiteatru) și plan pile pod Traian, foto. Florian Matei-Popescu, 16.08.2022. **2.** Plan pile pod, dimensiuni reconstituite la nivelul soclului, apud. Crăciun, Sion 2006, fig. 8. **3.** Planșă lucrări proiectate pentru realizare machetă Pod la scara 1/1, 1982, apud. Ruxandra Nemțeanu, Memoriu tehnic „Piciorul Podului lui Traian” Drobeta Turnu-Severin, faza S.F., 02.08.1999.

1

2

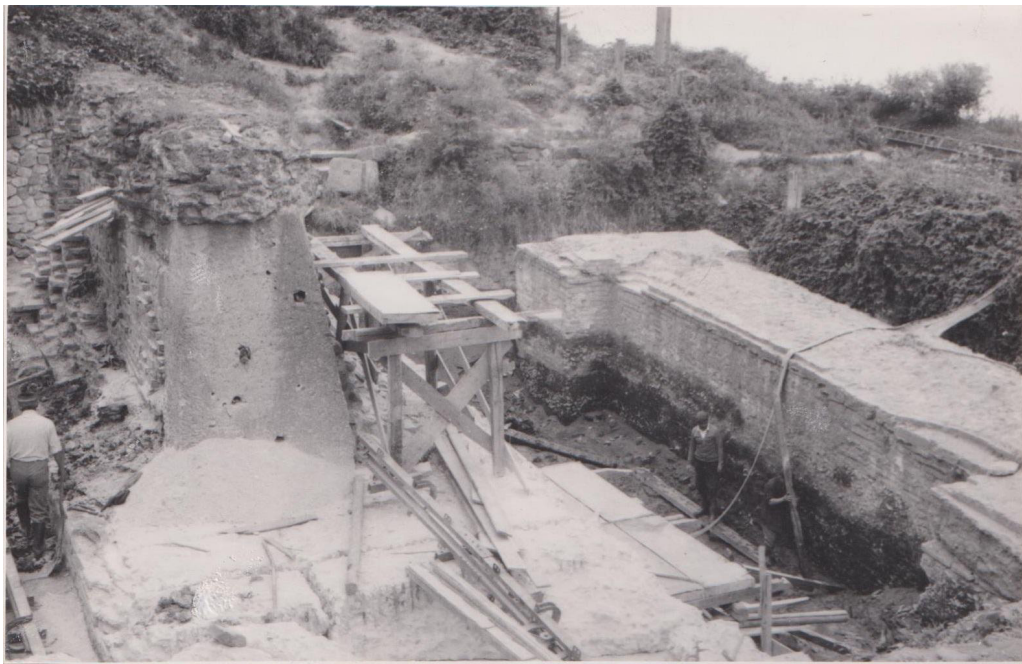

3

Pl. IV. 1. Foto perimetru Podul lui Traian, înainte de începerea lucrărilor pentru relocarea căii ferate și de reconstrucție și protejare a Podului (primăvara anului 1984), fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 13/1984. 2. Foto cu începerea săpăturilor perimetral pilei intermediare B și pe latura sudică a pilei A (primăvara anului 1984), fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 13/1984. 3. Foto cu Piciorul Podului lui Traian văzut dinspre Dunăre (1983), fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984.

1

2

Pl. V. 1. Foto pila culee (pila C), dinspre SV, înainte de demararea lucrărilor din anul 1984 (anul 1983), fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984. 2. Foto lucrări între pila intermediară B și pila portal (pila A) - 09.06.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984.

1

2

3

4

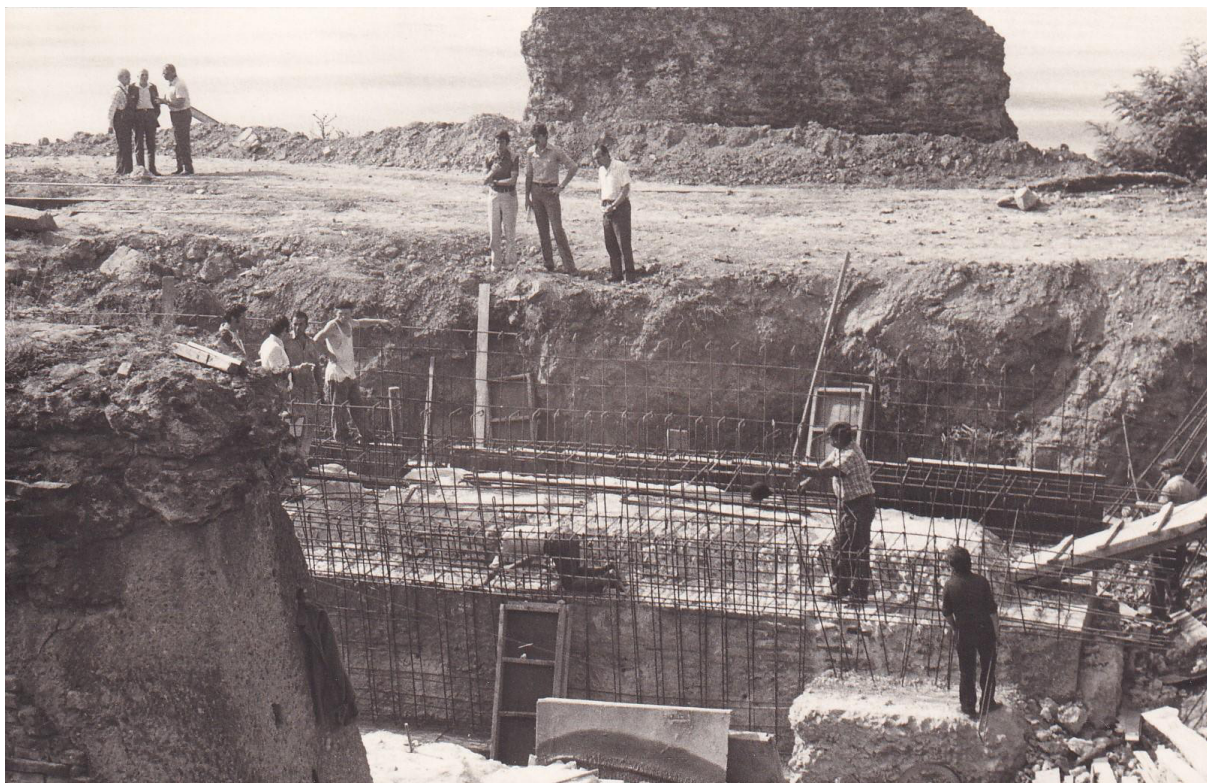

5

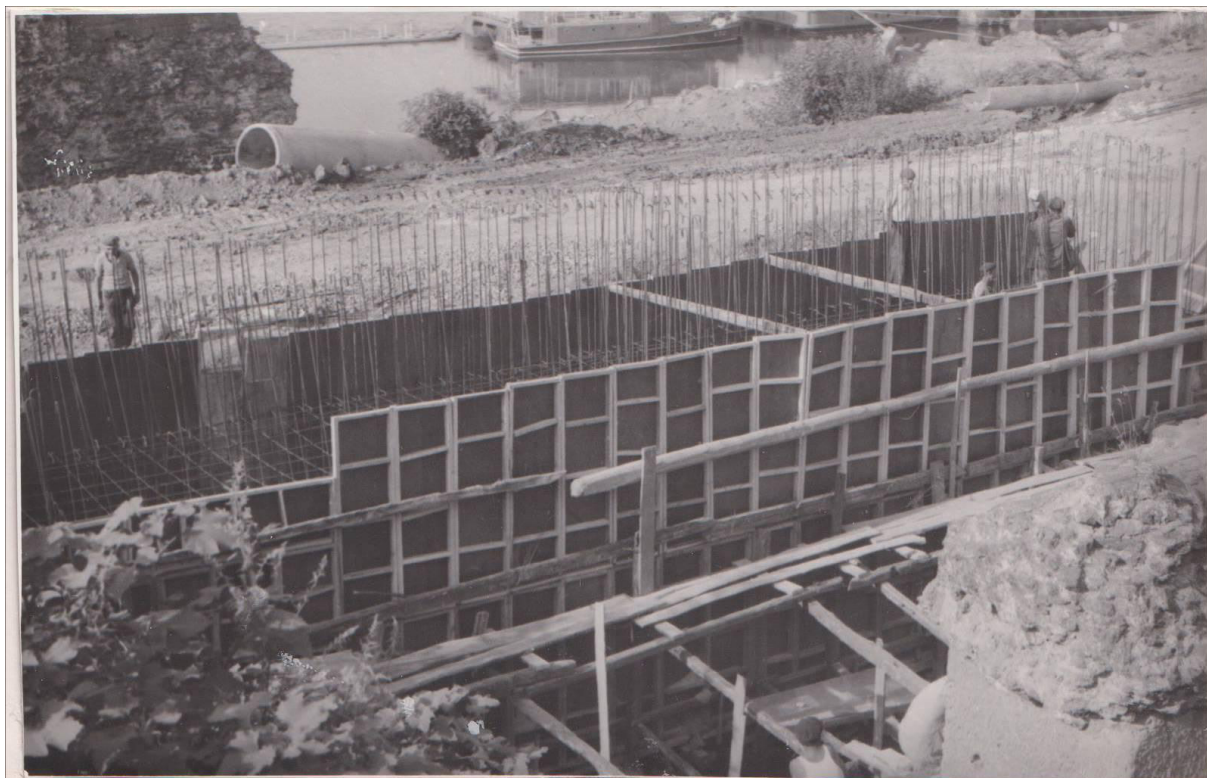

6

Pl. VI. 1-5. Foto lucrări între pila intermediară B și pila portal (pila A), tăiere cu cablu a părții vestice a fundației pilei A – 16.05.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984. **6.** Foto lucrări mecanizate la nord de pila portal (pila A) pentru translatarea căii ferate, amenajare perete de sprijin pe latura sudică a castrului roman – 16.05.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984.

1

2

Pl. VII. 1-2. Foto realizare armătură și cofraj pila intermediară B, 11, 17.07.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984.

*Pl. VIII. 1, 2, 4. Foto radier turnat în zona pilei B, 03, 28.08.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984.
3. Foto decopertare pila intermediară B2, 28.08.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984.*

1

2

3

4

5

*Pl. IX. 1-2. Foto realizare armătură radier pila A, 26.09.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984.
3. Foto săpături la pila B2, 26.09.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984.
4-5. Foto lucrări săpătură manuală între pila B2 și pila culee (Pila C), dezvelire zid situat pe latura estică între cele două pile, 26.09.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984*

1

Pl. X. 1. Foto lucrări mecanizate pe latura estică a pilei culee, 14.09.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984. **2.** Foto lucrări mecanizate pentru dezafectarea vechii căi ferate situată între pila B2 și pila C, 14.09.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984. **3.** Foto lucrări mecanizate pe latura nordică a pilei culee, 14.09.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984.

1

2

3

4

5

Pl. XI 1. Foto spargere parte superioară a fundației pilei C, în partea vestică a acesteia, 26.09.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984. **2.** Foto săpătură manuală între pila B2 și pila culee, dezvelire zid situat între cele două pile, 09.10.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984. **3.** Foto parte superioară a fundației pilei C, spartă în partea vestică a acesteia, 09.10.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984. **4.** Foto săpătură mecanizată pe partea estică a pilei culee, 09.10.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984. **5.** Foto dezvelire pila B2, 09.10.1984, fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984.

Pl. XII. Foto dronă pila B2 și amplasarea ștampilei în mortarul păstrat, foto. Florian Matei-Popescu, 16.08.2022.